

Navigating Uncertainty: Developing Optimal Scenarios for Iran's Territorial Business

Ali Hosseini^{1*} and Ali Saberi²

1. Associate Professor, Department of Human Geography and Planning, Faculty of Geography, University of Tehran, Tehran, Iran

2. Ph.D Student, Department of Human Geography and Planning, Faculty of Geography, University of Tehran, Tehran, Iran

* Corresponding Author, a.hosseini@ut.ac.ir

Received Date:
04/09/2024

Revise Date:
09/11/2024

Accepted Date:
17/02/2025

Published Date:
21/09/2025

Article Info

Abstract

Business is one of the most important elements of economic growth and development in any country, acting as the driving force behind the economy and playing a key role in various social and economic dimensions. The significance of this issue and its connection to the fundamental pillars of spatial planning- human, space, and activity- and their susceptibility to various social, economic, political, managerial, and planning conditions have motivated this research. The goal is to examine the factors influencing this structure and develop accessible scenarios to achieve the best possible future for territorial business in Iran. The research findings revealed that government intervention in economic affairs, the nature of the political system, a centralized state economy, business globalization, and the quality of executive agencies are the most influential factors on the current and future state of territorial business in Iran. Additionally, the results indicated that managerial-planning, economic, and political factors exert the most significant impact on the current and future status of territorial business in Iran, while social and structural factors are influenced by these conditions. Based on the scenario analysis, four robust scenarios were extracted. Among these, the first scenario is considered ideal. By implementing this scenario, territorial business would flourish through coordination and integration among various political, managerial, and economic factors, leading to the highest levels of economic, social, and managerial development. Overall, this scenario would foster the highest level of economic prosperity in the country.

Keywords: Territorial business, Competitiveness, Scenario, Spatial planning, Iran.

Research Paper
Volume 6, Issue 20, Summer 2025
Pages 1-23

Cite this article:

Hosseini, A., & Saberi, A. (2025). Navigating Uncertainty: Developing Optimal Scenarios for Iran's Territorial Business. *Journal of Economic Geoghrapy Research*, 6(20), 1-15.

 <https://doi.org/10.30470/jegr.2024.2039331.1212>

2821-2266 © University of Zanjan.

This is an open access article under the CC BY-NC/4.0/License (<https://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/4.0/>).

Extended Abstract

Introduction

Amidst the accelerating global transformations, the focus on business and entrepreneurship has garnered significant attention from economists and policymakers alike. Governments, by fostering positive attitudes, encourage entrepreneurs to undertake productive actions aimed at economic growth and development. Given the undeniable impact of businesses on the economic and social development of societies, countries have implemented diverse and long-term policies and planning initiatives to harness the constructive potential of businesses for achieving sustainable growth. One crucial aspect of business, which has received less attention, is its connection to the spatial dimension. The spatial dimension of business involves examining the geographical, regional, and environmental influences on business growth and development. This dimension delves into the impact of environmental factors such as natural resources, infrastructure, local laws and regulations, culture, society, and climate change on businesses. The significance of this issue and its inseparable link to the fundamental pillars of spatial planning-human, space, and activity- and their susceptibility to various social, economic, political, managerial, and planning conditions have motivated this research. The objective is to investigate the factors influencing this structure and to develop accessible scenarios to attain the optimal future scenario for territorial business in Iran.

Methodology

Futures studies were employed in this research. Data was collected through both library research and field surveys. Initially, factors and variables influencing territorial business were gathered and, using a convenience sampling method, presented to 25 experts in business, regional and spatial studies. The collected factors were shared with them, and through their feedback and an open-ended questionnaire, the most significant driving forces influencing the future of territorial business in Iran were identified and validated. In the second phase,

the validated variables were structured based on futures studies questionnaire principles (interaction matrix), and the developed questionnaire was distributed to experts. The driving forces were placed in a matrix with rows representing influencing driving forces and columns representing influenced driving forces. They were then scored using the MICMAC analysis valuation method and analyzed based on frequency. Subsequently, the development of driving forces and influential scenarios was undertaken. Potential scenarios were designed for each of the key research factors and presented to relevant experts. Using scenario analysis principles, experts examined the direct and indirect interactions of each of these factors and ultimately extracted the most desirable and probable scenarios for the future of territorial business in the country.

Results and discussion

In this research, 72 factors influencing the future of the country's territorial business were collected, compiled, evaluated, and scored through multiple Delphi sessions. The results indicated that the future of territorial business in the country is highly dependent on managerial conditions, the type of planning, and the prevailing policies and laws. This highlights the significant role of weaknesses in macroeconomic management, top-down planning, a polarized and centralized approach, and deficiencies in laws, regulations, a state-controlled economy, and monopolies in shaping territorial business. Despite several decades, management and planning continue to be governed by repetitive, traditional, and regressive centralized approaches. Political power, existing lobbies, and the resulting self-interest have hindered the integration of business and its balanced distribution based on territorial capacities, competitive potential, and an inclusive perspective. In this regard, the research results showed that government intervention in economic affairs, the nature of the political system, a centralized state economy, business globalization, the quality of executive agencies, government support and incentives, inflation rate, macroeconomic stability, the monopoly of political power, and laws and regulations, as key factors

influencing territorial business, play a significant role in shaping the current and future state of territorial business in the country. Furthermore, the results showed that there are four strong and probable scenarios for the future of Iran's territorial business, collectively comprising 40 potential situations. Based on the results, static and intermediate situations outweigh other situations; with 17 situations, or 42.5%, being intermediate. Therefore, a less than ideal situation currently prevails over territorial business in Iran. Among the four strong and probable scenarios, the first scenario has the most favorable conditions and is considered the best and most compatible scenario for the future of territorial business in the country. All its outcomes are desirable. Planning to implement this scenario can play a significant role in improving territorial business in the country and promoting its prosperity. Scenarios No. 2 and 3 also have intermediate conditions and are on the verge of crisis. This situation can worsen if not addressed and planned for, exacerbating the current less than ideal situation and leading to a crisis.

Conclusion

The research findings revealed that territorial business in the country is characterized by an unstable system. This indicates that to improve the current state of business in the country, fundamental changes and structural planning are necessary to depart from the prevailing economic perspective and enhance planning through a comprehensive and specialized approach, utilizing all government and private sector capacities and granting greater autonomy to the economic sector and its sub-sectors. To this end, spatial planning with a comprehensive and territorial perspective, aligned with the diverse capacities of the country, is required. This is because spatial planning and its proper implementation can play a crucial role in other economic and social dimensions, facilitating residential patterns and decentralizing population and activities (two critical issues that have remained major concerns for planners and policymakers for four decades) from specific regions, fostering territorial business prosperity, and ensuring

that all regions of the country benefit from its advantages.

Funding

There is no funding support.

Authors' Contribution

Authors contributed equally to the conceptualization and writing of the article. All of the authors approved the content of the manuscript and agreed on all aspects of the work declaration of competing interest none.

Conflict of Interest

Authors declared no conflict of interest.

Acknowledgments

We are grateful to all the scientific consultants of this paper.

هدایت عدم قطعیت‌های کسب‌وکار سرزمینی در ایران به سوی تبیین سناریوهای بهینه

علی حسینی^{۱*} و علی صابری^۲

۱. دانشیار، گروه جغرافیای انسانی و برنامه‌ریزی، دانشکده جغرافیا، دانشگاه تهران، تهران، ایران

۲. دانشجوی دکتری برنامه‌ریزی آمایش سرزمین، گروه جغرافیای انسانی و برنامه‌ریزی، دانشکده جغرافیا، دانشگاه تهران، تهران، ایران

تاریخ دریافت:	تاریخ بازنگری:	تاریخ پذیرش:	تاریخ انتشار:
۱۴۰۳/۰۶/۰۱۴	۱۴۰۳/۰۸/۱۹	۱۴۰۳/۱۱/۲۵	۱۴۰۴/۰۶/۳۰

اطلاعات مقاله

چکیده

کسب‌وکار یکی از مهم‌ترین عناصر رشد و توسعه اقتصادی هر کشور است که به عنوان موتور محرک اقتصاد، نقش کلیدی در ابعاد مختلف زندگی اجتماعی و اقتصادی دارد. اهمیت این موضوع و ارتباط آن با ارکان اساسی آمایش سرزمین، یعنی انسان، فضا و فعالیت و تأثیرپذیری از آن‌ها با توجه به شرایط مختلف اجتماعی، اقتصادی، سیاسی، مدیریتی و برنامه‌ریزی موجب شده تا این پژوهش با هدف بررسی عوامل مؤثر بر این ساختار و تدوین سناریوهای در دسترس به منظور دستیابی به بهترین سناریوی پیش روی کسب‌وکار سرزمینی در ایران انجام بگیرد. نتایج پژوهش نشان داد مداخله دولت در امور اقتصادی، ماهیت نظام سیاسی، اقتصاد متمرکز دولتی، جهانی‌سازی کسب‌وکار و کیفیت دستگاه‌های اجرایی مهم‌ترین عوامل اثرگذار بر وضعیت امروز و آینده کسب‌وکار سرزمینی در ایران هستند. همچنین نتایج این بخش نشان داد، عوامل مدیریتی- برنامه‌ریزی، اقتصادی و سیاسی بیش‌ترین اثرگذاری را بر وضعیت کنونی و آینده کسب‌وکار سرزمینی در ایران داشتند، در حالی که عوامل اجتماعی و ساختاری تأثیرپذیر از این شرایط بودند. با توجه به نتایج تحلیل سناریو، چهار سناریوی قوی استخراج شد که در این بین سناریوی اول سناریوی ایده‌آل است. با عملی‌سازی این سناریو، کسب‌وکار سرزمینی از طریق هماهنگی و یکپارچگی بین عوامل مختلف سیاسی، مدیریتی و اقتصادی به رونق بالایی می‌رسد و بالاترین سطح توسعه اقتصادی، اجتماعی، مدیریتی و به‌صورت کلی، بالاترین سطح رونق اقتصادی زیر سایه به کارگیری آن در کشور شکل می‌گیرد.

دوره ۶، شماره ۲۰، تابستان ۱۴۰۴
مقاله پژوهشی
صص ۱-۲۳

کلیدواژه‌ها: کسب‌وکار سرزمینی، رقابت‌پذیری، سناریو، آمایش سرزمین، ایران.

a.hosseini@ut.ac.ir

*نویسنده مسئول:

ارجاع به این مقاله: حسینی، علی؛ و صابری، علی. (۱۴۰۴). هدایت عدم قطعیت‌های کسب‌وکار سرزمینی در ایران به سوی تبیین سناریوهای بهینه، فصلنامه پژوهش‌های جغرافیای اقتصادی، ۶(۲۰)، ۱-۲۳.

 <https://doi.org/10.30470/jegr.2024.2039331.1212>

2821-2266 © University of Zanjan.

This is an open access article under the CC BY-NC/4.0/License (<https://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/4.0/>).

بیان مسئله

فعالیت تجاری (کسب‌وکار) یکی از ویژگی‌های جهانی و بنیادین وجود بشریت بوده و هنوز هم تعریف مفهوم «کسب‌وکار» ۱ با هر درجه‌ای از دقت نظر، کاری بس دشوار و پیچیده است (Williamsson & Sandoff, 2023). تعاریفی که در لغت‌نامه‌ها در مورد این واژه وجود دارد، سعی در مفهوم‌سازی کسب‌وکار با مرکزیت فرآیند خرید و فروش یا تجارت و بازرگانی یا سازمان‌های سودآور و غیره دارند، به وضوح همه این‌ها با دیدگاهی پذیرفته شده از کسب‌وکار همراه خواهد بود. چنین دیدگاه محدودی قطعاً قسمت بزرگی از کار دولت، نهادهای وابسته به آن، فعالیت سازمان‌های غیرانتفاعی و غیره را مستثنی می‌کند (Yang et al, 2023). در حالی که به موازات تحولات فزاینده در دنیای امروز، توجه به موضوع کسب‌وکار و کارآفرینی در بین اقتصاددانان و دولتمردان بسیار حائز توجه شده و دولت‌ها با حمایت از نگرش‌های مثبت، کارآفرینان را به انجام اقدام‌های مولد در جهت رشد و توسعه اقتصادی تحریک می‌کنند. از این رو با توجه به اینکه اثرگذاری کسب‌وکارها را در توسعه اقتصادی و اجتماعی جوامع نمی‌توان نادیده گرفت، کشورها برای پیشرو بودن در این امر اقدام به سیاستگذاری و برنامه‌ریزی‌های متنوع و بلندمدت کرده و شرایطی را به وجود می‌آورند تا از ظرفیت سازنده کسب‌وکارها برای رسیدن به رشدی پایدار استفاده کنند (پورجمشیدی و همکاران، ۱۴۰۲). به صورت کلی، کسب‌وکار یکی از مهم‌ترین عناصر رشد و توسعه اقتصادی هر کشور است. مبحث اشتغال و در مقابل آن بیکاری، از مهم‌ترین مسائلی هستند که در موضوع کسب‌وکار مورد توجه بوده و برای ایجاد یک جامعه مرفه باید مورد توجه قرار گیرند (حسینی و همکاران، ۱۴۰۰). در همین راستا و با توجه به اهمیت اقتصادی بالای این مفهوم، در جوامع مدرن، کسب‌وکارها به‌عنوان موتورهای محرک اقتصاد، نقش کلیدی ایفا می‌کنند و تأثیرات عمیقی بر ابعاد مختلف زندگی اجتماعی و اقتصادی دارند (Li et al, 2024). کسب‌وکارها از طریق ایجاد اشتغال، افزایش تولید ناخالص داخلی، توسعه نوآوری و افزایش رقابت‌پذیری، به بهبود کیفیت زندگی مردم کمک می‌کنند (Ghanbari et al, 2024).

در سال‌های اخیر پژوهش‌های زیادی به جنبه‌های مختلف کسب‌وکار پرداخته‌اند (Williamsson & Sandoff, 2023; Yang et al, 2023; Li et al, 2024; Malewska et al, 2024; Brettmo & Browne, 2020; Blanck et al, 2019; Stephens et al, 2021; Bai et al, 2021; Markovic et al, 2021). یکی از جنبه‌های مهم کسب‌وکار، که کمتر به آن پرداخته شده است، ارتباط آن با بُعد سرزمینی است. بُعد سرزمینی کسب‌وکار شامل بررسی تأثیرات جغرافیایی، منطقه‌ای و محیطی بر رشد و توسعه کسب‌وکارها است. این بُعد به مطالعه تأثیر عوامل محیطی مانند منابع طبیعی، زیرساخت‌ها، قوانین و مقررات محلی، فرهنگ، جامعه و تغییرات اقلیمی بر کسب‌وکارها می‌پردازد (Piskorskaya et al, 2022). اهمیت این موضوع (به‌خصوص در کشور ایران) از آن جهت است که کسب‌وکار به خودی خود یک مفهوم انتزاعی است و نیازمند ارتباط با محیط و برخورداری از توانایی و برنامه‌ریزی انسانی است تا با استفاده از ایده و تکنولوژی به کارآفرینی و گسترش و توسعه کسب‌وکار دست پیدا کند. اما وجود نظام متمرکز تصمیم‌گیری در نظام اداری کشور منجر به این شده که کسب‌وکار به عنوان یک فرصت برای استفاده از ظرفیت‌های موجود مورد توجه قرار نگیرد و به همین دلیل کسب‌وکار در کشور ایران به نگاهی سرزمینی و یکپارچه و همه‌شمول دست نیافته است و به همین روی تا به امروز امکان برنامه‌ریزی متناسب با نیازهای آینده را نداشته است. از این‌رو نیازمند تهیه و تنظیم چشم‌انداز آینده است؛ چراکه این اتفاق باعث می‌شود روندهای ممکن و مطلوب آینده را بهتر پیش‌بینی و ترسیم کند؛ همچنین به اتخاذ موضوع و تعیین شیوه‌های برخورد با حوادث و اتفاقات کمک می‌کند و به بهره‌برداری بهینه از منابع و فرصت‌ها را ممکن می‌سازد (خالقی و مجنونی توتاخانه، ۱۴۰۰). به همین دلیل با آینده‌نگاری و طراحی سناریو می‌توان منجر به بهبود رشد اقتصادی و رونق کسب‌وکار سرزمینی شد؛ زیرا آینده‌نگاری تلاشی نظام‌مند برای نگاه به آینده بلندمدت در حوزه‌های مختلف در سطح جامعه است که با هدف شناسایی فناوری‌های نوظهور و تعیین آن دسته از بخش‌هایی انجام می‌شود که سرمایه‌گذاری در آن‌ها احتمال سوددهی اقتصادی و اجتماعی بیشتری دارد (علی‌بخشی و همکاران، ۱۴۰۲).

با توجه به نکات ذکر شده، پژوهش حاضر به دنبال شناسایی و بررسی عوامل مؤثر بر کسب‌وکار سرزمینی در کشور ایران و تدوین بهترین سناریوها به منظور دستیابی به یک آینده مطلوب در این زمینه است. در دنیای امروز، تغییرات سریع در فناوری، گسترش سرمایه‌گذاری و اهمیت نقش اقتصاد و سرمایه‌های اقتصادی در زندگی بشر و جهانی‌سازی و تغییرات اقلیمی و سایر عوامل، باعث شده است کسب‌وکارها نیازمند تطبیق و سازگاری با شرایط جدید، به منظور حفظ و پایداری و حرکت به سمت رونق در چنین شرایطی باشند. ایران به عنوان یک کشور در حال توسعه با چالش‌های متعددی در این زمینه مواجه است؛ از جمله این چالش‌ها می‌توان به نبود زیرساخت‌های مناسب، قوانین و مقررات پیچیده، محدودیت‌های مالی، اقتصادی و ریسک بالای ورود به دنیای کسب‌وکار به خاطر شرایط اقتصادی غیرمسنجم اشاره کرد. به همین دلیل بررسی پیشران‌های مؤثر بر کسب‌وکارهای سرزمینی در ایران می‌تواند به شناخت بهتر این چالش‌ها و ارائه راهکارهای مناسب برای غلبه بر آنها کمک کند. این امر می‌تواند به بهبود شرایط کسب‌وکار در مناطق مختلف کشور، افزایش اشتغال و تولید کمک کند و در نهایت به رشد و توسعه اقتصادی کشور منجر شود.

مبانی نظری و پیشینه پژوهش

کسب‌وکار به فعالیت‌هایی گفته می‌شود که با هدف تولید کالاها و خدمات و به دست آوردن سود صورت می‌گیرد. تاریخچه کسب‌وکار به دوران باستان برمی‌گردد، جایی که افراد از طریق مبادله کالاها و خدمات به رفع نیازهای خود می‌پرداختند. با گذشت زمان و با پیشرفت‌های تکنولوژیکی و اقتصادی، کسب‌وکارها به شکل‌های پیچیده‌تر و سازمان‌یافته‌تری درآمدند، تاجایی که در دوران مدرن، کسب‌وکارها به‌عنوان واحدهای اقتصادی مستقل، نقش حیاتی در توسعه اقتصادی ایفا می‌کنند. این واحدها از طریق ایجاد ارزش افزوده، افزایش تولید، ایجاد اشتغال و نوآوری، به رشد و توسعه اقتصادی کمک می‌کنند (Suárez-Gómez et al, 2021). کسب‌وکار به معنی شغل، حرفه، تجارت یا فعالیت‌های تجاری است که توسط آن محصولات یا خدمات با هدف کسب سود ارائه می‌شوند. سود در کسب‌وکار لزوماً به معنی درآمد مالی نیست، بلکه می‌تواند در هر فرم دیگری نیز باشد. در یک تعریف دیگر، کسب‌وکار به نهاد یا شرکتی گفته می‌شود که در فعالیت‌های تجاری، صنعتی یا حرفه‌ای مشغول باشد (شکور و شجاعی‌فرد، ۱۴۰۱). یانگ^۱ و همکاران (۲۰۲۳) کسب‌وکار را فعالیتی می‌دانند که تولید و خرید کالا و خدمات را به‌منظور فروش و با هدف کسب سود در برمی‌گیرد. آنها معتقدند عواملی چون سلامت نظام اداری، امنیت اجتماعی، ثبات در سیاست‌های اقتصادی، قوانین و مقررات و همچنین کیفیت نظام قضایی، در ایجاد یک کسب‌وکار جدید یا توسعه کسب‌وکارهای قدیمی اثرگذارند. بر اساس تعریف پیتر دراکر^۲ (او یکی از مشهورترین نظریه‌پردازان مدیریت و کسب‌وکار به معنای ایجاد مشتری است)، هدف اصلی هر کسب‌وکار، ایجاد و نگهداری مشتری است؛ زیرا بدون مشتری هیچ کسب‌وکاری وجود نخواهد داشت. کسب‌وکار به‌طور کلی به فعالیت‌هایی گفته می‌شود که توسط افراد یا گروه‌ها به منظور تولید و توزیع کالاها و خدمات برای تحقق سود انجام می‌شود. بنا بر تعاریف مختلفی که در ادبیات علمی ارائه شده است، کسب‌وکار می‌تواند به‌عنوان یک سازمان، فرآیند یا فعالیت اقتصادی در نظر گرفته شود که به تولید، خرید، فروش یا مبادله محصولات و خدمات می‌پردازد (Hervert-Escobar & Alexandrov, 2017).

کسب‌وکار دارای انواع مختلفی است که با توجه به نوع هدف خاص خود، تعریف و ویژگی‌های متفاوتی دارند. به صورت کلی، انواع حوزه‌های کسب‌وکار به پنج دسته زیر تقسیم می‌شود:

۱- کسب‌وکار خانگی: مفهوم کسب‌وکارهای خانگی و کار در خانه امروزه در گستره وسیعی از کسب‌وکارها با توسعه سریع فناوری‌های ارتباطی و اطلاعاتی امکان‌پذیر شده است. کسب‌وکارهای خانگی به عنوان هر کسب‌وکاری درگیر فروش محصولات و خدمات به بازار است و توسط خود شخص اداره می‌شود و از وسایل و امکانات موجود در خانه برای اجرای عملیات کسب‌وکار خود

پژوهش‌های جغرافیای اقتصادی، دوره ۶، شماره ۲۰، ۱-۲۳، تابستان ۱۴۰۴.

استفاده می‌کند، تعریف می‌شود. به دیگر سخن، این نوع کسب‌وکارها بیش‌تر از سرمایه، نیازمند مهارت‌های مدیریت مالی، مدیریت زمان، سازمان‌دهی یک مجموعه کاری، مدیریت فردی و توانایی برنامه‌ریزی و بازاریابی هستند (Edwards et al, 2010).

۲- کسب‌وکار خانوادگی: کسب‌وکار خانوادگی توسط یک یا چند نفر از اعضای یک خانواده اداره می‌شود و آن‌ها مالک آن نیز هستند. مؤلفه‌های کلیدی در این نوع کسب‌وکار، مالکیت و قدرت تصمیم‌گیری است (بارانی و همکاران، ۱۳۹۸).

۳- کسب‌وکار اینترنتی: حوزه کسب‌وکار اینترنتی به مجموعه فعالیت‌های مربوط به کسب‌وکار از جمله مباحث بازاریابی، مالی، خریدوفروش، ارتباط با مشتری، خدمات پس از فروش، همکاری با سرمایه‌گذاران و غیره که از طریق اینترنت انجام می‌گیرد اطلاق می‌شود (بارانی و همکاران، ۱۳۹۸).

۴- کسب‌وکار کوچک: این کسب‌وکارها به طور معمول در جوامع محلی ایجاد می‌شوند؛ بنابراین توسعه آن‌ها به نفع جامعه است (فلاح، ۱۳۹۷). حوزه کسب‌وکار کوچک به صورت مستقل است و هر شرکتی با کارکنان کمتر از ۵۰۰ نفر در این نوع کسب‌وکار قرار می‌گیرد. با توجه به آمار، این نوع کسب‌وکارها، بیش‌ترین ضریب نفوذ را نسبت به دیگر کسب‌وکارها در فضای کسب‌وکار داشته‌اند و دارای نقش اجتماعی و اقتصادی مهمی در جهان هستند (Campin et al, 2013).

۵- کسب‌وکار روستایی: مقیاس این نوع کسب‌وکارها با توجه به اندازه روستاها، کوچک است و اغلب بین ۱۰ تا ۲۰ نفر بوده و با توجه به غالب بودن فعالیت‌های کشاورزی و کارگاهی از کارایی خاصی برخوردارند (بارانی و همکاران، ۱۳۹۸).

کارآفرینی یکی از مفاهیم کلیدی در عرصه کسب‌وکار از دیرباز به‌عنوان یکی از سازوکارهای مهم برای ایجاد و توزیع ثروت در جوامع مختلف به کار گرفته شده است. این مفهوم امروزه در اکثر کشورهای توسعه‌یافته و در حال توسعه، به‌عنوان اصلی‌ترین مبنای توسعه مدنظر قرار گرفته است. به طوری که دو دهه اخیر در غرب و برخی کشورها به عنوان دهه‌های طلایی کارآفرینی مورد توجه بوده است (یزدانی و همکاران، ۱۴۰۱). اقتصاددانان معتقد هستند که کارآفرینی نتایج مفید مهمی همچون اشتغال مفید، پایدار و مولد، نوآوری‌های تأثیرگذار در عرصه اقتصاد، اجتماعی و محیط‌زیستی و ثروت و رفاه برای جامعه دارد. بنابراین امروزه کارآفرینی به‌عنوان راهبردی در توسعه، شکوفایی و رشد جوامع انسانی به عاملی بی‌بدیل تبدیل شده است که از طریق آن همه عوامل، منابع و امکانات یک جامعه به صورت خودجوش و در مسیر یک روند تکاملی در جهت نیل به آرمان‌های بلندمدت بسیج و منشاء بسیاری از آثار و پیامدهای اقتصادی، اجتماعی و محیط‌زیستی می‌شوند (شکور و شجاعی‌فرد، ۱۴۰۱).

در مطالعات کسب‌وکار، چندین تئوری مهم وجود دارد که به توضیح و تحلیل رفتار و عملکرد کسب‌وکارها می‌پردازند؛ تئوری منابع و قابلیت‌ها^۱: این تئوری بر این باور است که منابع و قابلیت‌های داخلی کسب‌وکارها می‌توانند مزیت رقابتی پایداری برای آن‌ها فراهم کنند. منابعی که کمیاب، ارزشمند و غیرقابل تقلید باشند، می‌توانند به کسب‌وکارها کمک کنند تا در بازار رقابت کنند (Barney & Clark, 2007; Kraaijenbrink et al, 2010; Newbert, 2007). تئوری هزینه‌های معامله^۲: این تئوری به بررسی هزینه‌های مرتبط با انجام معاملات و قراردادهای کسب‌وکارها می‌پردازد و بر این باور است که کسب‌وکارها به دنبال کاهش این هزینه‌ها هستند (Williamson, 2005; David & Han, 2004; Macher & Richman, 2008). تئوری سازمان صنعتی^۳: این تئوری به مطالعه ساختار بازارها و تأثیر آن بر رفتار و عملکرد کسب‌وکارها می‌پردازد و هدف آن بررسی عواملی مانند رقابت، تمرکز بازار و ورود و خروج کسب‌وکارها است (Sutton, 2007) و تئوری نهادینه‌سازی^۴: این تئوری به بررسی تأثیر نهادها و ساختارهای اجتماعی و قانونی بر رفتار و عملکرد کسب‌وکارها می‌پردازد و بر این باور است که کسب‌وکارها به دنبال سازگاری با محیط نهادی خود هستند (Lounsbury & Crumley, 2007).

1. Resource-Based View
2. Transaction Cost Theory
3. Industrial Organization Theory
4. Institutional Theory

واژه سرزمین تداعی‌کننده انسجام سرزمینی است که به مفهوم درست می‌توان آمایش سرزمین را برای آن برگزید. آمایش سرزمین در واقع شامل اقدامات ساماندهی و نظام بخشی به فضای طبیعی، اجتماعی و اقتصادی در سطوح ملی و منطقه‌ای است که براساس تدوین اصلی‌ترین جهت‌گیری‌های توسعه بلندمدت کشور در قالب تلفیق برنامه‌ریزی‌های از بالا به پایین و با تکیه بر قابلیت‌ها، توانمندی‌ها و محدودیت‌های منطقه‌ای در یک برنامه‌ریزی هماهنگ و بلندمدت صورت می‌گیرد. توجه به این دیدگاه در حیطه کسب‌وکار و با دیدگاه آینده‌پژوهی در برنامه‌ریزی و مدیریت آینده بسیار با اهمیت است؛ چراکه آینده‌پژوهی در برنامه‌ریزی آمایش سرزمینی، با تمرکز بر محدوده سرزمینی خاص و مشخص، در یک قلمرو جغرافیایی زیرملی با هدف اتخاذ تصمیمات مشخص به منظور تحقق آینده مطلوب، عملیاتی می‌شود (جعفریان و همکاران، ۱۳۹۸). در کنار آن، اجرای آن در سطح نظام برنامه‌ریزی ملی نیز می‌تواند موجب برقراری وفاق، هماهنگی و هم‌جهتی اقدامات آتی بین بازیگران سیستم و در نتیجه تخصیص منابع به صورتی کارا به حوزه‌های دارای اولویت تخصصی شود (حسینی و همکاران، ۱۴۰۲). به همین دلیل این ارتباط تنگاتنگ می‌تواند نقش مهمی در سازمان دادن کسب‌وکارها و به صورت کلی، یکپارچه‌سازی و رونق کسب‌کار سرزمینی از طریق هماهنگی بین انسان، فعالیت‌های او و محیطی که در آن فعالیت می‌کند، داشته باشد. آینده‌پژوهی فرایندی نظام‌مند، مشارکتی و گردآورنده ادراکات آینده است که چشم‌اندازی میان‌مدت تا بلندمدت را باهدف اتخاذ تصمیمات روزآمد و بسیج اقدامات مشترک بنا می‌سازد (Slaughter, 2014). آینده‌پژوهی دانش و معرفتی است که دید مردم را نسبت به رویدادها، فرصت‌ها و چالش‌های احتمالی آینده باز می‌کند و از طریق کاهش ابهام و تهدیدهای فرساینده، توانایی انتخاب‌های هوشمندانه مردم و جامعه را افزایش داده و به همگان اجازه می‌دهد تا بدانند که به کجاها می‌توانند بروند و به کجاها باید بروند (حسینی و همکاران، ۱۴۰۰). همچنین بل^۱ (۲۰۰۳) این مفهوم را از دانش و هنری می‌داند که به انسان کمک می‌کند تا وقایع، فرصت‌ها و تهدیدهای آینده را به خوبی بشناسد و هوشمندانه از بین آینده‌های ممکن، باورکردنی و محتمل به انتخاب آینده‌های مطلوب و موردنظر بپردازد و با این رویکرد، آینده را صلب، محتوم، قطعی و بدون تغییر تصور نکند.

ماهیت مسائل انسانی به تبع از خود انسان پیچیده بوده و شناخت آن‌ها به مراتب دشوارتر از مسائل طبیعی است. پیچیدگی، عدم قطعیت، تغییرات شدید، درهم تنیدگی و عدم امکان پیش‌بینی دقیق از مهم‌ترین ویژگی‌های جهان امروزی و شهر قرن بیست‌ویکم است که یک نگاه نو برنامه‌ریزان برای حل مسائل شهری را می‌طلبد. با افزایش تغییرات و دگرگونی‌ها در اواخر هزاره دوم و ظهور پیاپی مسائل جدید در جامعه جهانی، اتکا به روش‌های برنامه‌ریزی مبتنی بر پیش‌بینی، جوابگوی نیاز مدیریت‌های کلان کشورها نبوده و سایه سنگین عدم قطعیت‌ها و ظهور رویدادهای ناپیوسته، وضعیت را به گونه‌ای دگرگون کرده بود که پیش‌بینی آینده در دنیای پر تحول برای برنامه‌ریزان، امری مشکل به نظر می‌رسید (نعیمی و پورمحمدی، ۱۳۹۵). عدم توانایی در پیش‌بینی دقیق آینده و پیچیدگی‌های ناشی از تغییرات روزافزون باعث شد تا محققان از قابلیت‌های دانش نوظهور آینده‌پژوهی بهره برده و آینده‌نگاری را وارد بطن فعالیت‌های برنامه‌ریزی و پیش‌بینی تحولات علمی و فناوری کنند (علی‌بخشی و همکاران، ۱۴۰۲). از این‌رو، از اوایل دهه ۷۰ میلادی، آینده‌پژوهی به‌عنوان ابزار سیاست‌گذاری به‌طور رسمی در چند کشور محدود به‌خصوص ژاپن به‌کار گرفته شد و از اوایل دهه ۹۰ میلادی نیز با همکاری نهادهای بین‌المللی در جهت توانمندسازی کشورها این روش بیش‌تر مورد استفاده قرار گرفت و امروزه به‌عنوان روش غالب برنامه‌ریزی در اکثر کشورها مورد توجه است (ایمانی، ۱۳۹۹). مطالعات آینده‌پژوهی یک زمینه چند رشته‌ای است که هدف آن کشف آینده‌های جایگزین برای گسترش درک جهان و پیش‌بینی تغییرات در حال ظهور است (قربانی و علی‌بخشی، ۱۴۰۲). امروزه این روش به‌طور گسترده در بسیاری از علوم و برنامه‌ریزی‌ها و سیاست‌گذاری‌ها به کار گرفته می‌شود. این واژه طیف وسیعی از رویکردهایی است که بهبود فرایند تصمیم‌گیری را تسهیل می‌کند، رویکردهایی که تفکر درباره آینده بلندمدت را به همراه دارد (صادقی و همکاران، ۱۴۰۱) و می‌تواند چشم مردم را به رویدادها، فرصت‌ها و مخاطره‌های احتمالی آینده باز کند؛ ابهام‌ها، تردیدها و دیده‌های فرساینده آن‌ها را بکاهد و توانایی انتخاب هوشمندانه جامعه و مردم را افزایش دهد (حاتمی‌نژاد و همکاران، ۱۳۹۸).

پژوهش‌های جغرافیای اقتصادی، دوره ۶، شماره ۲۰، ۱-۲۳، تابستان ۱۴۰۴.

از آن جایی که یکی از چالش‌های اساسی در برنامه‌ریزی‌ها، عدم قطعیت و عدم توانمندی انسان‌ها برای پیش‌بینی اتفاق‌های آینده است (خالقی و مجنونی توتاخانه، ۱۴۰۰)، آینده‌پژوهی به عنوان دانشی نوپا که می‌توان آن را شکل تکامل‌یافته برنامه‌ریزی راهبردی دانست، در سال‌های اخیر با اهداف کلی همچون کشف یا ابداع، بررسی، ارزیابی، پیشنهاد آینده‌های ممکن، محتمل و مرجع (Academy of Sciences Studies Center, 2014)، توانسته است کاربرد زیادی برای پاسخگویی به شرایط عدم قطعیت، پیچیدگی، درهم تنیدگی ابعاد مختلف موضوعات و ترسیم دورنمای آینده سیستم‌ها داشته باشد. این علم در کشور ایران نیز در دوره‌های مختلف مورد توجه بوده است؛ سابقه توجه به این علم در ایران به قبل از انقلاب باز می‌گردد که در سال ۱۳۴۷ با حمایت سازمان برنامه‌ریزی، طرحی با عنوان «آینده‌نگاری برنامه‌های رادیو و تلویزیون ایران: اهداف، ساختار، روش و جدول زمانی» تعریف شده بود که آن را می‌توان نخستین برنامه آینده‌پژوهی در ایران قلمداد کرد. اوایل دهه ۷۰ و سپس در اواسط دهه ۸۰ نیز موج‌های جدیدی از توجه به آینده‌پژوهی در کشور به راه افتاد و نگرش آینده‌پژوهی در فرصتی حدود یک دهه انتشار یافت و به ایجاد شرکت‌های خصوصی، واحدهای دانشگاهی، دولتی و انجمن‌های مختلف منجر شد؛ همچنین اسناد بالادستی و میانی متعددی در این رابطه تدوین شد (علی‌بخشی و همکاران، ۱۴۰۲).

سناریونویسی

توسعه دیدگاه‌های آینده‌های بدیل نیازمند مفاهیم و ابزارهای جدید برای پیش‌بینی و تحقق جهان مطلوب است. روش برنامه‌ریزی سناریو، شناخته‌ترین و رایج‌ترین روش برای پیش‌بینی آینده است. نقش و کارکرد مهم این مدل آینده‌پژوهانه، توسعه نگرش‌ها و بهبود سازوکار تصمیم‌گیری است (ایزدفر و همکاران، ۱۳۹۹). سناریونویسی به عنوان یکی از روش‌های آینده‌پژوهی، روشی منظم است که از آن برای کشف نیروهای پیشران کلیدی در متن تغییرات شتابان، پیچیدگی‌های فوق‌العاده و عدم قطعیت‌های متعدد استفاده می‌شود (حیدری و همکاران، ۱۴۰۳). این روش ابزاری برای تحلیل سیاست‌ها و شناخت شرایط، تهدیدات، فرصت‌ها، نیازها و ارزش‌های برتر آینده محسوب می‌شود. در این روش گزینه‌های گوناگون آینده و چگونگی تحقق آن‌ها به طرز ماهرانه‌ای ترسیم می‌شوند و انواع احتمال‌ها درباره آینده موضوع بیان می‌شود (موسوی و همکاران، ۱۳۹۶). می‌توان گفت سناریونویسی کلیدی‌ترین روش‌شناسی آینده‌پژوهی است که می‌تواند آینده‌های احتمالی که جهت انعکاس آینده‌های سازمان‌ها و سیستم‌های اجتماعی ساختار یافته‌اند را مدل‌سازی کند. این تکنیک به دلیل کارایی آن در عدم قطعیت زمان و پیچیدگی به‌عنوان ابزار ارزشمندی است که به آمادگی سازمان‌ها برای آینده‌های محتمل کمک می‌کند و باعث می‌شود سازمان‌ها منعطف و نوآورتر شوند (ساسان‌پور و همکاران، ۱۳۹۶). به‌صورت کلی، سناریونگاری یکی از روش‌های آینده‌پژوهی و مطالعه آینده است (Horton, 2011) که به‌عنوان روشی کیفی و وابسته به قریب‌های توصیفی جریان تحولات از حال تا آینده را مورد بررسی قرار می‌دهد (Ratcliffe & Krawczyk, 2011). هرمان‌خان^۱ این مفهوم را به عنوان مجموعه‌ای از رخدادهای احتمالی در آینده جهت تعیین زنجیره احتمالی رخدادهای علت و معلولی و نقاط تصمیم‌گیری آن‌ها تعریف می‌کند (Amer et al, 2013). هدف این روش، گسترش تفکر در مورد آینده و عریض کردن طیف بدیل‌هایی است که می‌تواند موردنظر باشد (عناستانی و همکاران، ۱۴۰۲).

در یک نظر کلی، طراحی سناریو یک روش برای توسعه و تفکر درباره موقعیت‌های آینده ممکن براساس چندین سناریوی مختلف است. هدف این تکنیک پیش‌بینی دقیق از آینده نیست، بلکه هدف از تدوین سناریوها این است که با غلبه بر سوگیری ادراکی و تمایلات یک‌جانبه مدیران درباره آینده، راهبرد بهتری ایجاد شود (حاج‌آقا معمار و همکاران، ۱۳۹۲). به‌صورت کلی، هدف اساسی سیاست‌گذاری و برنامه‌ریزی بر پایه سناریو، خلق و ایجاد تفکر در مورد احتمالات پیچیده و آینده‌های نامشخص، اتخاذ تصمیم‌های استراتژیک و پابرجا برای آینده‌های ممکن، خلق تصاویر کلی از محتویات احتمالی آینده و ترسیم چشم‌انداز برای آینده است تا از این

طریق، تعداد شگفتی‌های اجتناب‌ناپذیر را کاهش دهد (رکن‌الدین افتخاری و همکاران، ۱۳۹۸). برنامه‌ریزی برپایه سناریو می‌تواند به ما کمک کند تا با راهبرد مطلوب و مؤثر، اقدام به تدوین طرح‌ها برای موقعیت‌های غیرمنتظره و انتخاب مسیر درست و مناسب مربوط به مسائل کنیم (موسوی و همکاران، ۱۳۹۶). براین اساس، ساخت یک سناریو می‌تواند عامل ضروری برای خلق و کارکردن روی آینده‌های مختلفی باشد که ممکن است رخ دهد. تصاویری که سناریوها ارائه می‌دهند، تصاویری محتمل و باورپذیرند. واقعیت این است که سناریوها یکی از ابزارهای پرکاربرد و مفید در پروژه‌های آینده‌پژوهی و برنامه‌ریزی‌های راهبردی درباره آینده هستند. بعضی از سناریوها حاوی پیش‌بینی‌هایی از آینده بوده و بعضی دیگر نشان دهنده آینده‌های بدیل هستند؛ اما باید این نکته را یادآوری کرد که سناریوها حالت‌های ممکن آینده را تشریح می‌کنند و نباید به‌عنوان پیش‌بینی قطعی آینده تلقی شوند (موسوی و همکاران، ۱۳۹۷).

روش پژوهش

روش تحقیق در پژوهش حاضر از لحاظ نوع کاربردی، از نظر هدف توصیفی- علی و از حیث روش ترکیبی از روش‌های کیفی و کمی مبتنی بر رویکرد آینده‌پژوهی است. در ابتدا متناسب با هدف پژوهش و با بررسی ادبیات و پیشینه موجود و استفاده از نظرات افراد آگاه و متخصص در موضوع حاضر اقدام به جمع‌آوری پیشران‌های اولیه شد. به همین دلیل در پژوهش حاضر از روش تحلیل محتوا استفاده شده است (جدول ۱). پس از تعیین پیشران‌های اولیه و تأثیرگذار، پرسشنامه‌های آینده‌پژوهی تنظیم و در اختیار متخصصان قرار گرفت و پیشران‌ها در یک ماتریس سطری (پیشران‌های تأثیرگذار) و ستونی (پیشران‌های تأثیرپذیر) با توجه به نحوه ارزش‌دهی نرم‌افزار میک‌مک امتیازدهی و سپس با روش بیش‌ترین فراوانی بررسی شدند. روش نمونه‌برداری هدفمند و متوالی و در قالب دلفی دو مرحله‌ای بود، به طوری که ۲۵ نفر از خبرگان، متخصصان و اساتید دانشگاهی و مدیران این حوزه به عنوان نمونه پژوهش انتخاب شدند و در دو مرحله پرسشنامه در اختیار آن‌ها قرار گرفت. بعد از بررسی پیشران‌های مؤثر بر کسب‌وکار سرزمینی با روش بیش‌ترین فراوانی در نرم‌افزار میک‌مک، برای تدوین محتمل‌ترین سناریوهای پیش‌روی کسب‌وکار سرزمینی کشور از نرم‌افزار سناریوویزارد استفاده شد؛ به طوری که ابتدا برای هر یک از عوامل کلیدی به دست آمده از خروجی آخر نرم‌افزار میک‌مک، وضعیت‌های احتمالی طراحی و در قالب پرسشنامه اثرات متقابل (مبتنی بر مدل سایب) در اختیار متخصصان قرار گرفت تا با محاسبه اثر مستقیم و غیرمستقیم حالت‌ها بر روی یک‌دیگر سناریوهای سازگار پیش‌روی سیستم استخراج شود. به صورت کلی در پژوهش حاضر از طریق روش دلفی، نظرات متخصصان اخذ و به وسیله آن کلیدی‌ترین عوامل استخراج، از طریق نرم‌افزار میک‌مک میزان تأثیرگذاری عوامل بررسی و مؤثرترین و کلیدی‌ترین پیشران‌ها استخراج و در نهایت از طریق نرم‌افزار سناریو ویزارد مطلوب‌ترین و محتمل‌ترین سناریوها استخراج گردید.

جدول ۱. ابعاد و عوامل اثرگذار بر کسب‌وکار سرزمینی در ایران

بعد	عامل	علامت اختصاری	منابع
عوامل سیاسی و قانونی	ماهیت نظام سیاسی	B1	پاداش و همکاران، ۱۴۰۱؛ محمدکاظمی و همکاران، ۱۳۹۳؛ کلایی و همکاران، ۱۴۰۰؛ قریشی‌نیا، ۱۳۹۹؛ میدری و همکاران، ۱۳۹۲؛ حسینی کهنوج و همکاران، ۱۴۰۰؛ فلاح، ۱۳۹۷؛ اکبری آرباطان و همکاران، ۱۴۰۱
	لابی‌گری	B2	
	انحصارگرایی قدرت سیاسی	B3	
	بیمه و قوانین مالیاتی	B4	
	حقوق خصوصی و حقوق مالکیت	B5	
	قوانین و مقررات	B6	
	کیفیت دستگاه قضایی	B7	
عوامل اقتصادی	ثبات اقتصاد کلان	B8	پاداش و همکاران، ۱۴۰۱؛ محمدکاظمی و همکاران، ۱۳۹۳؛ شکور و شجاعی‌فرد، ۱۴۰۱؛ ممبینی و دهکردی و ترکمن، ۱۳۹۸؛ میدری و همکاران، ۱۳۹۲؛ حسینی کهنوج و همکاران، ۱۴۰۰؛ اکبری آرباطان و همکاران، ۱۴۰۱
	سرمایه‌گذاری مشترک	B9	
	منطقه‌ای‌سازی کسب‌وکار	B10	
	جهانی‌سازی کسب‌وکار	B11	
	جریان‌ات بازار سرمایه	B12	

پژوهش‌های جغرافیای اقتصادی، دوره ۶، شماره ۲۰، ۱-۲۳، تابستان ۱۴۰۴.

منابع	علامت اختصاری	عامل	بعد
	B13	نرخ دستمزدها	
	B14	مزیت رقابتی	
	B15	هزینه تأسیس کسب‌وکار	
	B16	قیمت کالا	
	B17	قیمت سایر کالاها	
	B18	تعداد عرضه‌کننده‌گان	
	B19	قیمت مواد اولیه	
	B20	متوسط هزینه تولید	
	B21	انحصار تولید	
	B22	نوع کالای تولید و فروخته شده	
	B23	بازاری که کالا در آن فروخته می‌شود	
	B24	تغییرات نیروی کار	
	B25	میزان تقاضا	
	B26	صرفه‌جویی به مقیاس تولید	
	B27	صرفه‌جویی ناشی از تجمع	
	B28	نرخ تورم	
	B29	بی‌ثباتی اقتصادی و درآمدی	
	B30	اقتصاد متمرکز و دولتی	
	B31	ارزش پول ملی	
	B32	ثبات بازار ارز	
	B33	نقش نهادهای مالی	
	B34	سرمایه شخصی	
پاداش و همکاران، ۱۴۰۱؛ محمدکاظمی و همکاران، ۱۳۹۳؛ ممیز و همکاران، ۱۳۹۱؛ ممبینی دهکردی و ترکمن، ۱۳۹۸؛ نظری جشن‌آبادی و همکاران، ۱۴۰۲؛ میدری و همکاران، ۱۳۹۲؛ حسینی و همکاران، ۱۴۰۰؛ فلاح، ۱۳۹۷؛ کشانی همدانی و همکاران، ۱۴۰۱	B35	شبکه‌سازی و ارتباطات	عوامل محیطی و ارتباطی
	B36	فضای کسب‌وکار	
	B37	زیرساخت‌ها	
	B38	توزیع جغرافیایی جمعیت	
	B39	ابزارهای ارتباطی مناسب و اثربخش	
	B40	بازاریابی با توجه به نوع فرهنگ‌های متفاوت مشتریان	
	B41	روابط با مشتری	
پاداش و همکاران، ۱۴۰۱؛ محمدکاظمی و همکاران، ۱۳۹۳؛ شکور و شجاعی فرد، ۱۴۰۱؛ ممبینی دهکردی و ترکمن، ۱۳۹۸؛ حسینی کهنوج و همکاران، ۱۴۰۰؛ فلاح، ۱۳۹۷؛ کشانی همدانی و همکاران، ۱۴۰۱؛ حسینی و همکاران، ۱۴۰۲.	B42	مشارکت و انسجام اجتماعی	عوامل اجتماعی و فرهنگی
	B43	حاکمیت مشتری	
	B44	توزیع سنی و جنسی جمعیت	
	B45	مهاجرپذیری و مهاجرفرستی	
	B46	تغییرات جمعیت‌شناختی	
	B47	نیروی کار تحصیل کرده	
	B48	سبک زندگی	
	B49	رضایت مشتری	
	B50	اخلاق کسب‌وکار	
پاداش و همکاران، ۱۴۰۱؛ محمدکاظمی و همکاران، ۱۳۹۳؛ یزدانی و همکاران، ۱۴۰۱؛ کلایی و همکاران، ۱۴۰۰؛ ممبینی دهکردی و ترکمن، ۱۳۹۸؛ نظری جشن‌آبادی و همکاران، ۱۴۰۲؛ حسینی کهنوج و	B51	استفاده از تکنولوژی‌های به‌روز	
	B52	سرمایه‌گذاری در فناوری و نوآوری	
	B53	تجارت و کسب‌وکار الکترونیک	

بعدها	عوامل	علامت اختصاری	منابع
تکنولوژی	کیفیت وبسایت	B54	همکاران، ۱۴۰۰؛ فلاح، ۱۳۹۷؛ فرزین و همکاران، ۱۳۹۸؛ تواضعی فر و همکاران، ۱۳۹۸؛ صادقی و همکاران، ۱۴۰۱
	بسترهای سخت‌افزاری و نرم‌افزاری	B55	
	اسم برند	B56	
	شناسایی بازار هدف	B57	
	مدیریت مالی کسب‌وکار	B58	
	ارائه خدمات و کالاهای با کیفیت	B59	
	تبلیغات	B60	
	پشتیبانی محصول	B61	
	روش‌های پرداخت متنوع	B62	
	کیفیت دستگاه اجرایی	B63	
مدیریت و برنامه‌ریزی	برنامه‌ریزی بازاریابی و محصول	B64	پاداش و همکاران، ۱۴۰۱؛ محمدکاظمی و همکاران، ۱۳۹۳؛ شکور و شجاعی‌فرد، ۱۴۰۱؛ یزدانی و همکاران، ۱۴۰۱؛ نظری جشن‌آبادی و همکاران، ۱۴۰۲؛ میدری و همکاران، ۱۳۹۲؛ حسینی کهنوج و همکاران، ۱۴۰۰؛ اکبری آرباطان و همکاران، ۱۴۰۱؛ تواضعی فر و همکاران، ۱۳۹۸؛ یزدانی و همکاران، ۱۳۹۵؛ شفافی و همکاران، ۱۴۰۲
	کارآفرینی	B65	
	نقش‌دهی به بخش خصوصی	B66	
	فعالیت‌های مستقیم و غیرمستقیم دولت	B67	
	حمایت و مشوق‌های دولتی	B68	
	مهارت‌های مدیریتی	B69	
	تخصیص‌گرایی و غیر فردی بودن	B70	
	مدیریت منابع انسانی	B71	
	سیاست‌های مالی	B72	

یافته‌ها و بحث

بعد از اینکه متغیرها در نرم‌افزار میک‌مک و با توجه به پرسشنامه اثرات متقابل امتیازدهی شدند، میزان اثرگذاری و تأثیرپذیری مستقیم و غیرمستقیم آن‌ها مشخص شد. هرچقدر میزان اثرگذاری یک عامل بیشتر باشد، نشان دهنده اهمیت بالای آن عامل و تأثیرگذاری بالای آن بر سیستم است و برعکس آن نیز صدق می‌کند؛ به طوری که هراندازه میزان اثرپذیری یک عامل بالا باشد، نشان دهنده این است که آن عامل و تغییرات آن وابسته به سیستم و اثرپذیر از آن است. براین اساس، برای اینکه متغیرهای کلیدی سیستم مشخص شوند، اولین گام بررسی متغیرهای کلیدی تأثیرگذار و تأثیرپذیر بر اساس رتبه‌بندی آن‌ها است. نتایج به دست آمده از ماتریس تأثیرات مستقیم و غیرمستقیم متغیرها بر یکدیگر نشان می‌دهد (جدول ۲)، مجموعاً ۳۳ متغیر دارای خالص اثرگذاری مستقیم ۱ و بالای ۱، ۳۸ متغیر دارای تأثیرگذاری مستقیم منفی و ۱ مورد نیز صفر بودند. با توجه به نتایج، متغیرهایی که دارای مقدار منفی هستند، در سیستم بیش‌تر تأثیرپذیر بوده و تحت تأثیر شرایط سیستم و سایر متغیرها قرار دارند، در حالی که هرچقدر عدد به دست آمده مثبت و بالاتر باشد، نشان دهنده تأثیرگذاری بالای آن عامل بر سیستم و سایر عوامل است. نتایج کلی به دست آمده نشان داد، متغیر مداخله دولت در امور اقتصادی دارای بیش‌ترین میزان تأثیرگذاری با مقدار ۱۲۷ و متغیر کیفیت دستگاه قضایی نیز دارای کمترین میزان تأثیرپذیری می‌باشد. همچنین متغیر مهارت‌های مدیریتی با خالص اثرگذاری برابر با ۷۸ به عنوان اثرگذارترین متغیر در ماتریس مستقیم شناخته شد. بعد از این شاخص، لابی‌گری، انحصار تولید و ارزش پول ملی دارای بیش‌ترین اثرگذاری در سیستم هستند. با توجه به تفاوت موجود بین میزان اثرگذاری و اثرپذیری و همچنین جهت مثبت آن، این متغیرها تأثیر مثبت زیادی در سیستم دارند. این مسئله نشان‌دهنده اهمیت و نقش بالای این متغیرها در وضعیت کنونی کسب‌وکار سرزمینی در کشور است. همچنین متغیرهای مداخله دولت در امور اقتصادی و توزیع سنی و جنسی جمعیت به ترتیب دارای بیش‌ترین و کمترین تأثیرگذاری غیرمستقیم در سیستم هستند. نتایج کلی به تفکیک در جدول ۲ قابل مشاهده است. همانطور که از نتایج قابل برداشت است، پیشران‌های بخش سیاسی و مدیریتی بیش‌ترین و پیشران‌های اجتماعی، فرهنگی و محیطی نیز کمترین تأثیرگذاری را سیستم داشته‌اند. مسئله‌ای که نشان می‌دهد اقتصاد کشور ما به شدت وابسته به قدرت و دیدگاه سیاسی و نوع نگاه حاکم و مدیریت اجرایی آن

پژوهش‌های جغرافیای اقتصادی، دوره ۶، شماره ۲۰، ۱-۲۳، تابستان ۱۴۰۴.

است. این موضوع باعث شده است اقتصاد و کسب‌وکارها بیش از پیش متکی به اقدامات مدیریتی باشند، فضای تولید انحصاری شود، با توجه به اینکه رقابتی در بازار عرضه مواد اولیه نیست، دولت و شرکت‌های وابسته تولیدکننده و عموماً تعیین‌کننده قیمت‌ها باشند و در این بین با توجه به چنین اقتصاد انحصاری دولت محوری، زمینه برای لابی‌گری نیز فراهم گردد. در چنین اقتصادی بخش خصوصی و بسیاری از کسب‌وکارها یا به بازار ورود نمی‌کنند یا کسب‌وکارهای آن‌ها متحمل ضرر و زیان‌های زیادی می‌شود.

جدول ۲. نتایج اثرگذاری و اثرپذیری مستقیم و غیرمستقیم متغیرها بر یکدیگر

ردیف	متغیر	اثرات مستقیم			اثرات غیرمستقیم		
		تأثیرگذاری	تأثیرپذیری	خالص اثرگذاری	تأثیرگذاری	تأثیرپذیری	خالص اثرگذاری
۱	ماهیت نظام سیاسی	۱۲۵	۹۹	۲۶	۴۲۰۴۴۱	۳۷۸۲۸۹	۴۲۱۵۲
۲	لابی‌گری	۸۸	۲۹	۵۹	۳۵۱۶۶۶	۱۴۲۴۳۹	۲۰۹۲۲۷
۳	انحصارگرایی قدرت سیاسی	۹۶	۸۹	۷	۴۰۸۰۵۶	۳۴۱۴۲۹	۶۶۶۲۷
۴	بیمه و قوانین مالیاتی	۴۴	۲۱	۲۳	۲۰۵۴۲۳	۱۰۲۵۶۰	۱۰۲۸۶۳
۵	حقوق خصوصی و حقوق مالکیت	۲۸	۳۸	-۱۰	۱۶۰۰۲۶	۱۵۱۲۵۵	۸۷۷۱
۶	قوانین و مقررات	۹۷	۸۴	۱۳	۳۸۹۴۰۰	۳۳۶۷۷۹	۵۲۶۲۱
۷	کیفیت دستگاه قضایی	۵۷	۱۰	۴۷	۲۸۴۳۴۹	۵۵۴۱۲	۲۲۸۹۳۴
۸	ثبات اقتصاد کلان	۱۱۴	۱۰۴	۱۰	۴۲۸۲۵۴	۳۲۵۹۳۵	۱۰۲۳۱۹
۹	سرمایه‌گذاری مشترک	۳۰	۳۹	-۹	۱۴۲۴۷۴	۱۶۷۷۶۳	-۲۵۲۸۹
۱۰	منطقه‌ای‌سازی کسب‌وکار	۵۶	۴۲	۱۴	۲۰۸۳۱۵	۱۸۹۹۲۷	۱۸۳۸۸
۱۱	جهانی‌سازی کسب‌وکار	۱۲۱	۱۰۸	۱۳	۴۳۹۳۹۶	۴۰۰۰۳۳	۳۹۳۶۳
۱۲	جریان‌ات بازار سرمایه	۷۳	۸۳	-۱۰	۳۳۰۴۶۶	۳۲۴۱۰۴	۶۳۶۲
۱۳	نرخ دستمزدها	۴۳	۸۴	-۴۱	۱۶۹۴۵۲	۳۴۶۰۴۴	۱۷۶۵۹۲
۱۴	مزیت رقابتی	۸۸	۸۶	۲	۳۲۰۸۷۱	۳۰۸۸۶۶	۱۲۰۰۵
۱۵	هزینه تأسیس کسب‌وکار	۲۴	۵۱	-۲۷	۱۴۸۴۸۳	۱۸۹۰۷۴	-۴۰۵۹۱
۱۶	قیمت کالا	۳۴	۱۲۴	-۹۰	۴۳۶۱۴	۲۳۳۳۹۵	-۱۸۹۷۸۱
۱۷	قیمت سایر کالاها	۳۴	۱۰۱	-۶۷	۴۳۶۱۴	۱۸۹۲۹۲	-۱۴۵۶۷۸
۱۸	تعداد عرضه‌کننده‌گان	۲۶	۶۶	-۴۰	۲۴۷۰۱	۱۵۴۱۳۵	-۱۲۹۴۳۴
۱۹	قیمت مواد اولیه	۳۳	۷۲	-۳۹	۴۰۲۵۷	۱۰۷۵۰۴	-۶۷۲۴۷
۲۰	متوسط هزینه تولید	۳۳	۷۷	-۴۳	۴۰۲۵۷	۱۲۰۶۳۱	-۸۰۳۷۴
۲۱	انحصار تولید	۸۹	۳۱	۵۸	۱۴۱۶۰۲	۳۹۴۴۳	۱۰۲۱۵۹
۲۲	نوع کالای تولید و فروخته شده	۳۰	۵۱	-۲۱	۳۸۵۵۸	۹۲۵۸۱	-۵۴۰۲۳
۲۳	بازاری که کالا در آن فروخته می‌شود	۲۹	۴۴	-۱۵	۲۹۴۹۱	۵۹۲۰۵	-۲۹۷۱۴
۲۴	تغییرات نیروی کار	۱۷	۹۲	-۷۵	۳۷۱۸	۲۱۳۲۴۳	-۲۰۹۵۲۵
۲۵	میزان تقاضا	۳۷	۱۲۶	-۸۹	۵۱۳۶۳	۲۵۴۱۴۶	-۲۰۲۷۸۳
۲۶	صرفه‌جویی به مقیاس تولید	۵۰	۳۶	۱۴	۶۶۲۴۶	۴۱۶۳۹	۲۴۶۰۷
۲۷	صرفه‌جویی ناشی از تجمع	۵۰	۳۷	۱۳	۶۶۲۴۶	۴۱۶۹۰	۲۴۵۵۶
۲۸	نرخ تورم	۱۰۰	۷۰	۳۰	۳۹۱۱۴۲	۳۵۸۱۵۶	۳۲۹۸۶
۲۹	بی‌ثباتی اقتصادی و درآمدی	۵۹	۵۸	۱	۷۱۳۴۴	۸۰۴۸۴	-۹۱۴۰
۳۰	اقتصاد متمرکز و دولتی	۱۱۹	۸۶	۳۳	۴۳۵۲۵۰	۳۷۶۱۲۰	۵۹۱۳۰
۳۱	ارزش پول ملی	۸۰	۳۱	۴۹	۱۱۹۷۸۷	۴۷۶۷۲	۷۲۱۱۵
۳۲	ثبات بازار ارز	۸۰	۵۰	۳۰	۱۱۹۶۶۱	۶۴۰۹۹	۵۵۵۶۲
۳۳	نقش نهادهای مالی	۸۰	۴۷	۳۳	۱۱۴۶۵۷	۵۶۴۶۳	۵۸۱۹۴
۳۴	سرمایه شخصی	۳۹	۷۶	-۳۷	۵۴۰۶۹	۱۴۲۵۴۰	-۸۸۴۷۱
۳۵	شبکه‌سازی و ارتباطات	۳۹	۸۰	-۴۱	۵۴۰۶۹	۱۶۲۵۰۸	-۱۰۸۴۳۹
۳۶	فضای کسب‌وکار	۴۲	۱۲۹	-۸۷	۶۳۵۳۶	۲۴۷۹۶۲	-۱۸۴۴۲۶

ردیف	متغیر	اثرات مستقیم			اثرات غیرمستقیم		
		تأثیرگذاری	تأثیرپذیری	خالص اثرگذاری	تأثیرگذاری	تأثیرپذیری	خالص اثرگذاری
۳۷	زیرساخت‌ها	۱۶	۲۵	-۹	۱۲۰۰۵	۲۴۵۲۰	-۱۲۵۱۵
۳۸	توزیع جغرافیایی جمعیت	۱۴	۶۳	-۴۹	۹۰۰۱	۱۰۷۲۲۵	-۹۸۲۲۴
۳۹	ابزارهای ارتباطی مناسب و اثربخش	۲۶	۱۸	۸	۳۳۱۹۳	۲۷۴۵۱	۵۷۴۲
۴۰	بازاریابی با توجه به نوع فرهنگ‌های متفاوت مشتریان	۱۸	۳۵	-۱۷	۹۴۹۸	۷۵۹۰۷	-۶۶۴۰۹
۴۱	روابط با مشتری	۱۵	۵۰	-۳۵	۸۵۰۴	۱۰۲۵۹۰	-۹۴۰۸۶
۴۲	مشارکت و انسجام اجتماعی	۱۰	۴۸	-۳۸	۸۹۶۰	۸۹۹۵۰	-۸۰۹۹۰
۴۳	حاکمیت مشتری	۱۳	۱۶	-۳	۱۱۱۹۲	۵۵۳۰۵	-۴۴۱۱۳
۴۴	توزیع سنی و جنسی جمعیت	۱۵	۲۰	-۵	۸۸۰	۳۸۴۲۱	-۳۷۵۴۱
۴۵	مهاجرپذیری و مهاجرفرستی	۱۵	۴۷	-۳۲	۷۹۴۰	۸۳۴۲۳	-۷۵۴۸۳
۴۶	تغییرات جمعیت‌شناختی	۱۴	۷۰	-۵۶	۹۹۱۷	۱۳۴۶۷۸	-۱۲۴۷۶۱
۴۷	نیروی کار تحصیل کرده	۱۴	۳۱	-۱۷	۱۲۶۸۲	۵۱۲۱۱	-۳۸۵۲۹
۴۸	سبک زندگی	۱۷	۲۹	-۱۲	۱۰۳۲۸	۴۹۳۵۵	۳۹۰۲۷
۴۹	رضایت مشتری	۱۱	۱۰۲	-۹۱	۸۳۲۶	۲۰۷۷۹۱	-۱۹۹۴۶۵
۵۰	اخلاق کسب‌وکار	۱۳	۱۹	-۶	۴۸۰۵	۳۷۸۱۱	۳۳۰۰۶
۵۱	استفاده از تکنولوژی‌های به‌روز	۶۹	۴۴	۲۵	۱۰۳۵۴۵	۷۵۹۳۱	۲۷۶۱۴
۵۲	سرمایه‌گذاری در فناوری و نوآوری	۷۹	۴۱	۳۸	۱۰۳۵۵۵	۷۲۷۱۲	۳۰۸۴۳
۵۳	تجارت و کسب‌وکار الکترونیک	۶۹	۲۶	۴۳	۱۰۳۵۰۵	۳۵۲۱۴	۶۸۲۹۱
۵۴	کیفیت وسایت	۶۷	۲۱	۴۶	۱۰۳۵۴۰	۳۰۳۸۲	۷۳۱۵۸
۵۵	بسترهای سخت‌افزاری و نرم‌افزاری	۷۲	۲۴	۴۸	۱۰۳۵۴۵	۳۱۸۵۱	۷۱۶۹۴
۵۶	اسم برند	۲۵	۱۲	۱۳	۳۹۷۲۰	۲۸۲۶۲	۱۱۴۵۸
۵۷	شناسایی بازار هدف	۲۲	۱۹	۳	۱۹۹۸۴	۳۵۵۴۳	-۱۵۵۵۹
۵۸	مدیریت مالی کسب‌وکار	۲۹	۴۰	-۱۱	۳۱۷۳۲	۵۸۷۹۱	-۲۷۰۵۹
۵۹	ارائه خدمات و کالاهای با کیفیت	۲۲	۹۴	-۷۲	۲۰۰۸۷	۱۷۳۷۶۹	-۱۵۳۶۸۲
۶۰	تبلیغات	۲۴	۴۳	-۱۹	۴۸۶۰۷	۶۲۲۱۸	-۱۳۶۱۱
۶۱	پشتیبانی محصول	۱۰	۱۵	-۵	۴۷۲۴	۳۲۲۰۰	-۲۷۴۷۶
۶۲	روش‌های پرداخت متنوع	۱۷	۲۰	-۳	۱۸۷۶۸	۳۲۹۲۶	-۱۴۱۵۸
۶۳	کیفیت دستگاه اجرایی	۱۱۸	۸۵	۳۳	۳۸۰۸۳۷	۲۳۱۵۳۹	۱۴۹۲۹۸
۶۴	برنامه‌ریزی بازاریابی و محصول	۱۴	۶۰	-۴۶	۱۳۳۵۸	۱۰۲۹۸۹	-۸۹۶۳۱
۶۵	کارآفرینی	۲۱	۲۳	-۲	۲۹۵۹۱	۲۵۶۹۷	۳۸۹۴
۶۶	نقش‌دهی به بخش خصوصی	۳۳	۵۲	۱۹	۷۶۷۹۸	۵۷۹۷۹	۱۸۸۱۹
۶۷	مداخله دولت در امور اقتصادی	۱۲۷	۹۴	۳۳	۴۷۲۱۵۹	۴۱۳۲۵۷	۵۸۹۰۲
۶۸	حمایت و مشوق‌های دولتی	۱۱۳	۸۳	۳۰	۳۸۷۱۳۴	۳۴۵۶۴۹	۴۱۴۸۵
۶۹	مهارت‌های مدیریتی	۹۷	۱۹	۷۸	۱۷۴۷۰۹	۳۴۸۰۳	۱۳۹۹۰۶
۷۰	تخصص‌گرایی و غیر فردی بودن	۴۷	۴۷	۰	۹۱۹۱۵	۸۳۰۸۵	۸۸۳۰
۷۱	مدیریت منابع انسانی	۱۷	۳۹	-۳۹	۴۷۲۰	۵۶۳۵۸	-۵۱۶۳۸
۷۲	سیاست‌های مالی	۸۸	۴۱	۴۷	۱۵۲۷۹۰	۵۰۳۹۶	۱۰۲۳۹۴
		۳۵۰	۳۵۰		۳۵۰	۳۵۰	

پس از اینکه میزان اثرگذاری و اثرپذیری عوامل و به نوعی میزان قدرت نفوذ و وابستگی آن‌ها در وضعیت کنونی کسب‌وکار سرزمینی در کشور تعیین شد، در ادامه به بررسی وضعیت قرارگیری آن‌ها در گراف تأثیرگذاری و تأثیرپذیری پرداخته شد. در این گراف متغیرها با توجه به ناحیه قرارگیری دارای اهمیت متفاوت هستند. به طوری که قرارگیری متغیر در قسمت شمال غرب و نزدیکی بیش‌تر آن به محور Y نشان‌دهنده تأثیرگذاری بیش‌تر و نزدیکی به محور X و قرارگیری در منتهی‌الیه جنوب غربی گراف نشان از تأثیرپذیری بالا از

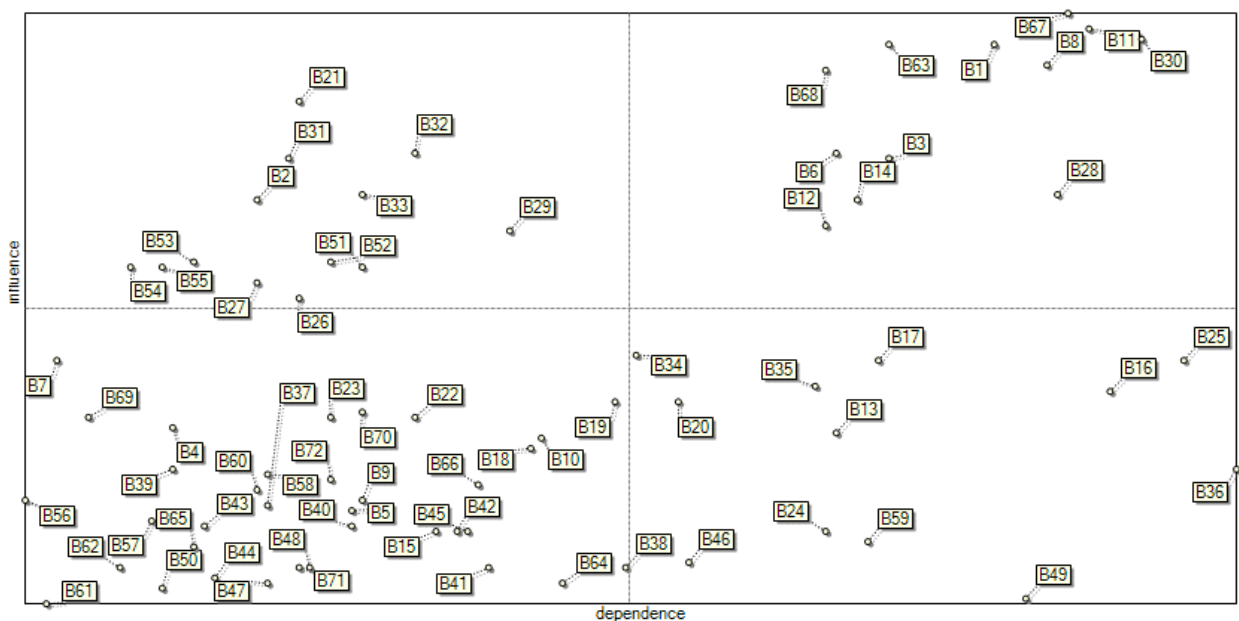
پژوهش‌های جغرافیای اقتصادی، دوره ۶، شماره ۲۰، ۱-۲۳، تابستان ۱۴۰۴.

سیستم است. براین اساس متغیرها می‌توانند در ۵ دسته از متغیرهای تأثیرگذار، تأثیرپذیر، مستقل، دوجبهی تا متغیرهای تنظیم کننده قرار بگیرند که هرکدام ویژگی‌های خاصی دارند و اثرات آن‌ها در سیستم متفاوت است. در ادامه به توضیح وضعیت گراف به تفکیک موقعیت قرارگیری و ویژگی‌های هرکدام پرداخته خواهد شد.

متغیرهای لابی‌گری، انحصار تولید، ارزش پول ملی، ثبات بازار ارز، نقش نهادهای مالی، تجارت و کسب‌وکار الکترونیک، کیفیت وبسایت، بسترهای سخت‌افزاری و نرم‌افزاری، صرفه‌جویی به مقیاس تولید، صرفه‌جویی ناشی از تجمع، استفاده از تکنولوژی‌های به‌روز و سرمایه‌گذاری در فناوری و نوآوری در منتهی‌الیه نمودار در سمت شمال غربی آن قرار دارند و به عنوان متغیرهای تأثیرگذار قلمداد می‌شوند. ویژگی اصلی این متغیرها تأثیرگذاری بالای آن‌ها بر کل سیستم است، به طوری که بیش‌تر تأثیرگذار بوده و کمتر تأثیرپذیر هستند و وضعیت موجود کسب‌وکار سرزمینی کشور بیش‌تر به این عوامل وابسته است و به همین دلیل میزان کنترل بر این متغیرها بسیار مهم است. متغیرهای جریان‌ات بازار سرمایه، مزیت رقابتی، مداخله دولت در امور اقتصادی، ماهیت نظام سیاسی، اقتصاد متمرکز دولتی، جهانی‌سازی کسب‌وکار، کیفیت دستگاه اجرایی، نرخ تورم، ثبات اقتصاد کلان، حمایت و مشوق‌های دولتی، قوانین و مقررات و انحصارگرایی قدرت سیاسی، متغیرهای دوجبهی هستند و در قسمت شمال شرقی گراف قرار دارند. دو ویژگی عمده و مشترک این نوع متغیرها، تأثیرگذاری و تأثیرپذیری بالای آن‌ها است و هر عملی بر روی این متغیرها بر روی سایر متغیرها نیز واکنش و تغییری را ایجاد خواهد کرد^۱. متغیرهای تأثیرپذیر یا نتیجه نیز در قسمت جنوب شرقی گراف قرار دارند. این متغیرها میزان تأثیرپذیری بالایی از سیستم دارند، در حالی که تأثیرگذاری آن‌ها پایین است و شامل قیمت کالا، میزان تقاضا، فضای کسب‌وکار، نرخ دستمزدها، قیمت سایر کالاها، رضایت مشتری، ارائه خدمات و کالاهای با کیفیت، شبکه‌سازی و ارتباطات، تغییر نیروی کار، تغییرات جمعیت‌شناختی می‌شوند. متغیر مورد بررسی دیگر، متغیرهای تنظیمی است که در نزدیکی مرکز ثقل نمودار قرار دارند. این متغیرها با توجه به سیاست‌های دولت در خصوص اهداف توسعه، قابل ارتقاء به متغیرهای تأثیرگذار، متغیرهای تعیین‌کننده و یا متغیرهای هدف و ریسک هستند. با توجه به نتایج، متغیرهای سرمایه شخصی، قیمت مواد اولیه، متوسط هزینه تولید و بی‌ثباتی اقتصادی و درآمدی و منطقه‌ای‌سازی کسب‌وکار در این ناحیه قرار گرفته‌اند. در آخر نیز باید به متغیرهای مستقل اشاره کرد که دارای تأثیرگذاری و تأثیرپذیری پایینی هستند و شامل تخصص‌گرایی و غیرفردی بودن، سرمایه‌گذاری مشترک، حقوق خصوصی و حقوق مالکیت، هزینه تأسیس کسب‌وکار، نوع کالای تولید و فروخته شده، نقش‌دهی به بخش خصوصی، مهاجرپذیری و مهاجرفرستی، روابط با مشتری، مشارکت و انسجام اجتماعی، تعداد عرضه‌کنندگان، توزیع جغرافیایی جمعیت، برنامه‌ریزی بازاریابی محصول، بازاری که کالا در آن فروخته می‌شود، زیرساخت‌ها، مدیریت مالی کسب‌وکار، سیاست‌های مالی، بازاریابی با توجه به نوع فرهنگ‌های متفاوت مشتریان و غیره می‌شود (جدول ۳).

۱. این متغیرها را می‌توان به دو دسته متغیرهای ریسک که در نمودار حول‌وحوش خط قطری ناحیه شمال شرقی نمودار قرار دارند و از ظرفیت بسیار بالایی جهت تبدیل شدن به بازیگران کلیدی سیستم برخوردار هستند و متغیرهای هدف که در زیر ناحیه قطری شمال شرقی صفحه قرار دارند و در واقع نتایج تکاملی سیستم بوده و نمایانگر اهداف ممکن در یک سیستم هستند تقسیم کرد. با دستکاری و ایجاد تغییرات در این متغیرها می‌توان به تکامل سیستم مطابق برنامه و هدف خود دست یافت.

Direct influence/dependence map

شکل ۱. وضعیت فرارگیری عوامل مستقیم در گراف تأثیرگذاری و تأثیرپذیری

جدول ۳. وضعیت تأثیرگذاری متغیرها بر کسب‌وکار سرزمینی در ایران

موقعیت	وضعیت	ویژگی	عوامل	تعداد	درصد
ناحیه ۱	تأثیرگذار	اثرگذاری بالا و اثرپذیری پایین	لابی‌گری، انحصار تولید، ارزش پول ملی، ثبات بازار ارز، نقش نهادهای مالی، تجارت و کسب‌وکار الکترونیک، کیفیت و بسایت، بسترهای سخت‌افزاری و نرم‌افزاری، صرفه‌جویی به مقیاس تولید، صرفه‌جویی ناشی از تجمع، استفاده از تکنولوژی‌های به‌روز و سرمایه‌گذاری در فناوری و نوآوری.	۱۲	۱۶/۶
ناحیه ۲	دو وجهی	اثرگذاری و اثرپذیری بالا	جریان‌ات بازار سرمایه، مزیت رقابتی، مداخله دولت در امور اقتصادی، ماهیت نظام سیاسی، اقتصاد متمرکز دولتی، جهانی‌سازی کسب‌وکار، کیفیت دستگاه اجرایی، نرخ تورم، ثبات اقتصاد کلان، حمایت و مشوق‌های دولتی، قوانین و مقررات و انحصارگرایی قدرت سیاسی.	۱۲	۱۶/۶
ناحیه ۳	تأثیرپذیر (نتیجه)	تأثیرگذاری پایین و تأثیرپذیری بالا	قیمت کالا، میزان تقاضا، فضای کسب‌وکار، نرخ دستمزدها، قیمت سایر کالاها، رضایت مشتری، ارائه خدمات و کالاهای با کیفیت، شبکه‌سازی و ارتباطات، تغییر نیروی کار و تغییرات جمعیت‌شناختی.	۱۰	۱۳/۹
ناحیه ۴	مستقل	اثرگذاری و اثرپذیری پایین	تخصیص‌گرایی و غیرفردی بودن، سرمایه‌گذاری مشترک، حقوق خصوصی و حقوق مالکیت، هزینه تأسیس کسب‌وکار، نوع کالای تولید و فروخته شده، نقش‌دهی به بخش خصوصی، مهاجرپذیری و مهاجرفرستی، روابط با مشتری، مشارکت و انسجام اجتماعی، تعداد عرضه‌کنندگان، توزیع جغرافیایی جمعیت، برنامه‌ریزی بازاریابی محصول، بازاری که کالا در آن فروخته می‌شود، زیرساخت‌ها، مدیریت مالی کسب‌وکار، سیاست‌های مالی، بازاریابی با توجه به نوع فرهنگ‌های متفاوت مشتریان، سبک زندگی، مدیریت منابع انسانی، نیروی کار تحصیل کرده، توزیع سنی و جنسی جمعیت، حاکمیت مشتری، تبلیغات، بیمه و قوانین مالیاتی، کارآفرینی، اخلاق کسب‌وکار، ابزارهای ارتباطی مناسب و اثربخش، کیفیت دستگاه قضایی، شناسایی بازار هدف، پشتیبانی محصول، روش‌های پرداخت متنوع، اسم برند، مهارت‌های مدیریتی.	۳۳	۴۵/۹
	تنظیمی		سرمایه شخصی، قیمت مواد اولیه، متوسط هزینه تولید، بی‌ثباتی اقتصادی و درآمدی و منطقه‌ای‌سازی کسب‌وکار.	۵	۷

در نهایت با توجه به تمامی بررسی‌ها، از میان ۷۲ عامل مورد بررسی اثرگذار بر آینده کسب‌وکار سرزمینی در ایران، ۱۰ عامل به عنوان عوامل کلیدی و اصلی اثرگذار بر وضعیت کسب‌وکار سرزمینی در ایران مشخص شدند. در جدول ۴ این عوامل ذکر شده‌اند. پیشران‌های مداخله دولت در امور اقتصادی، ماهیت نظام سیاسی، اقتصاد متمرکز دولتی، جهانی‌سازی کسب‌وکار، کیفیت دستگاه‌های

پژوهش‌های جغرافیای اقتصادی، دوره ۶، شماره ۲۰، ۱-۲۳، تابستان ۱۴۰۴.

اجرائی، حمایت و مشوق‌های دولت، نرخ تورم، ثبات اقتصاد کلان، انحصارگرایی قدرت سیاسی و قوانین و مقررات، دارای بیش‌ترین تأثیرگذاری در سیستم هستند و به عنوان کلیدی‌ترین عامل‌ها، بیش‌ترین نقش را در وضعیت کنونی کسب‌وکار سرزمینی در کشور و ضعف و مشکلات موجود آن دارند. همچنین ۱۰ عامل کلیدی که اثرگذاری غیرمستقیم بر وضعیت کسب‌وکار سرزمینی در کشور دارند نیز در جدول ۴ ذکر گردیده است. از نکات مورد توجه در این نتایج، نقش عوامل سیاسی و مدیریتی و اجرائی در ایجاد شرایط کنونی است. مسئله‌ای که نشان می‌دهد اقتصاد و کسب‌وکار در کشور ما بیش از اندازه وابسته و متکی به دولت است؛ به طوری که این مسئله باعث شده بخش خصوصی جایگاهی را که باید پیدا نکند و با توجه به انحصار تولید و فروش و رقابت، زمینه برای رقابتی شدن کسب‌وکار فراهم نشود که این موضوع تأثیر زیادی بر کیفیت تولید، خدمات پس از فروش، میزان اختیار مردم در انتخاب، قیمت و همچنین هماهنگی بین قیمت و محصول داشته باشد.

جدول ۴. اولویت‌بندی عوامل تأثیرگذار مستقیم و غیرمستقیم با بالاترین امتیاز

رتبه	شاخص	بُعد	اثرگذاری مستقیم	شاخص	بُعد	اثرگذاری غیرمستقیم
۱	مداخله دولت در امور اقتصادی	مدیریت و برنامه‌ریزی	۳۷۱	ماهیت نظام سیاسی	سیاسی و قانونی	۵۰۲
۲	ماهیت نظام سیاسی	سیاسی و قانونی	۳۶۵	مداخله دولت در امور اقتصادی	مدیریت و برنامه‌ریزی	۴۹۸
۳	اقتصاد متمرکز دولتی	اقتصادی	۳۳۸	انحصارگرایی قدرت سیاسی	سیاسی و قانونی	۴۶۹
۴	جهانی‌سازی کسب‌وکار	اقتصادی	۳۱۵	اقتصاد متمرکز و دولتی	اقتصادی	۴۴۰
۵	کیفیت دستگاه اجرائی	مدیریت و برنامه‌ریزی	۳۰۳	کیفیت دستگاه اجرائی	مدیریت و برنامه‌ریزی	۴۰۲
۶	حمایت و مشوق‌های دولتی	مدیریت و برنامه‌ریزی	۲۹۵	کیفیت دستگاه قضایی	سیاسی و قانونی	۳۵۹
۷	نرخ تورم	اقتصادی	۲۹۲	قوانین و مقررات	سیاسی و قانونی	۳۵۸
۸	ثبات اقتصاد کلان	اقتصادی	۲۸۹	حمایت و مشوق‌های دولت	مدیریت و برنامه‌ریزی	۳۴۸
۹	انحصارگرایی قدرت سیاسی	سیاسی و قانونی	۲۸۶	لابی‌گری	سیاسی و قانونی	۳۴۲
۱۰	قوانین و مقررات	سیاسی و قانونی	۲۸۳	نرخ تورم	اقتصادی	۳۰۳

با توجه به نتایج اولویت‌بندی نهایی نرم‌افزار میک‌مک، ۱۰ پیشران کلیدی مؤثر بر وضعیت کنونی کسب‌وکار سرزمینی در کشور ما که آینده این اتفاق وابسته و متکی به تغییرات آن‌ها است، مشخص و در مرحله بعد برای عوامل اصلی وضعیت احتمالی طراحی شد. بدین صورت که برای هر یک از عوامل سه فرض مطلوب (بهترین وضعیت و خوشبینانه‌ترین آن برای آینده کسب‌وکار سرزمینی در کشور)، بینابین (ادامه وضع امروز آن) و بحرانی (نامناسب‌ترین حالتی که ممکن است رخ دهد) در نظر گرفته شد. با توجه به نتایج جدول ۵، ۳۰ وضعیت احتمالی طراحی شد و سپس در ادامه از کارشناسان و متخصصان در مورد آن‌ها نظرخواهی شد. برون‌داد نرم‌افزار سناریویزارد نشان داد از جمع کل سناریوهای استخراجی ۴ سناریو قوی و با اثرگذاری بالا بر سیستم، ۵۹۶ سناریو ضعیف و ۶۴ سناریو نیز ناسازگار بودند.

جدول ۵. نیروهای پیشران در کسب‌وکار سرزمینی ایران و وضعیت‌های احتمالی آن‌ها

کد	وضعیت‌های محتمل	وضعیت	عوامل کلیدی تأثیرگذار
A1	کاستن از قدرت و اختیار تصدی‌گری دولت در اقتصاد	مطلوب	A: مداخله دولت در چرخه اقتصاد
A2	ادامه روند موجود مداخله در امور اقتصادی	بینابین و ایستا	
A3	افزایش مداخله دولت در چرخه اقتصادی	بحرانی	
B1	بهبود نظام سیاسی و برپایی دموکراسی مردم‌مبنا	مطلوب	B: ماهیت نظام سیاسی

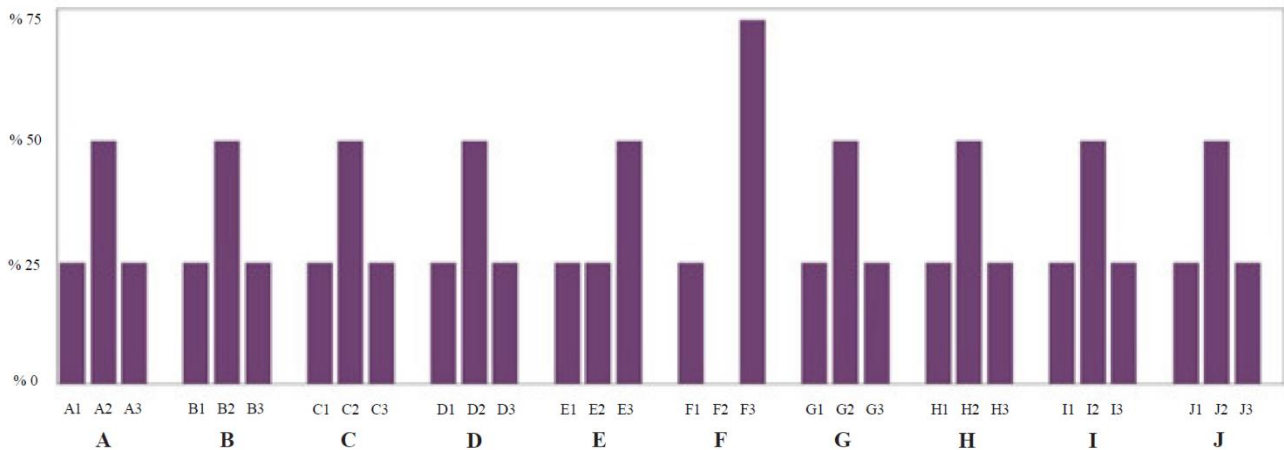
کد	وضعیت‌های محتمل	وضعیت	عوامل کلیدی تأثیرگذار
B2	ادامه روند وضع موجود	بینابین و ایستا	C: اقتصاد متمرکز و دولتی
B3	نظام سیاسی بسته و تک حزبی	بحرانی	
C1	گذار از اقتصاد با برنامه‌ریزی متمرکز به اقتصاد بازار	مطلوب	
C2	ادامه وضعیت موجود نظام برنامه‌ریزی متمرکز	بینابین و ایستا	D: جهانی‌سازی کسب‌وکار
C3	حرکت برنامه‌ها به سمت مرکزیت دولت و وابستگی اقتصاد کشور و سازمان‌های مطبوع به بدنه آن	بحرانی	
D1	رونق روزافزون کسب‌وکارها و ورود آن‌ها به عرصه رقابت جهانی	مطلوب	
D2	ادامه روند موجود	بینابین و ایستا	E: کیفیت دستگاه‌های اجرایی
D3	ایجاد موانع و محدودیت زیاد بر سر راه جهانی‌سازی کسب‌وکارها	بحرانی	
E1	بهبود کیفیت دستگاه‌های اجرایی	مطلوب	
E2	ادامه روند موجود	بینابین و ایستا	F: حمایت و مشوق‌های دولت
E3	وخیم شدن وضعیت دستگاه‌های اجرایی	بحرانی	
F1	حمایت گسترده دولت از کسب‌وکارها	مطلوب	
F2	وضعیت نه چندان مطلوب حمایتی دولت	بینابین و ایستا	G: نرخ تورم
F3	کاهش حمایت دولت از کسب‌وکارها	بحرانی	
G1	کاهش نرخ تورم و بهبود قیمت‌ها	مطلوب	
G2	ادامه وضعیت نه چندان مطلوب کنونی	بینابین و ایستا	H: ثبات اقتصاد کلان
G3	افزایش شدید نرخ تورم	بحرانی	
H1	بهبود عملکرد اقتصادی و افزایش پس‌انداز و سرمایه‌گذاری	مطلوب	
H2	ادامه روند موجود	بینابین و ایستا	I: انحصارگرایی قدرت سیاسی
H3	تشدید بی‌ثباتی اقتصادی و کاهش تولید ناخالص داخلی	بحرانی	
I1	اصلاح و تعدیل نظام قدرت و تصمیم‌گیری به نفع تمام ذینفعان	مطلوب	
I2	ادامه روند موجود	بینابین و ایستا	L: قوانین و مقررات
I3	قدرت سیاسی متمرکز از بالا به پایین	بحرانی	
J1	بهبود قوانین و مقررات کسب‌وکار	مطلوب	
J2	بهبود نسبی در روند موجود	بینابین	
J3	عدم بهبود قوانین و مقررات کسب‌وکار	بحرانی	

در ادامه به گروه‌بندی سناریوهای محتمل و با سازگاری بالا پرداخته شد. همانطور که در شکل ۲ مشخص است، سناریوهای قوی و محتمل آینده کسب‌وکار سرزمینی ایران شامل ۴ سناریو است که جمعاً از ۴۰ وضعیت احتمالی تشکیل شده‌اند. در این نمودار، رنگ قرمز سناریوهای ضعیف و بحرانی، رنگ زرد سناریوهای بینابین و ایستا و رنگ سبز نیز سناریوهای قوی و مطلوب را نشان می‌دهد. همانطور که از تعداد وضعیت‌های با رنگ زرد مشخص است، وضعیت‌های ایستا و بینابین بر دیگر وضعیت‌ها برتری دارد؛ به طوری که از مجموع ۴۰ وضعیت احتمالی، ۱۷ وضعیت معادل ۴۲/۵٪ دارای وضعیت بینابین و به ترتیب ۱۳ وضعیت معادل ۳۲/۵٪ و ۱۰ وضعیت معادل ۲۵٪ دارای وضعیت بحرانی و سپس مطلوب هستند. نتایج به دست آمده نشان می‌دهد وضعیت نه چندان مطلوب امروز بر کسب‌وکار سرزمینی در ایران حاکم است و برای اصلاح این وضعیت و دستیابی به شرایط مطلوب، نیاز است به برنامه‌ریزی در راستای توجه هرچه بیش‌تر در راستای رونق سناریوی قوی ۱ و همچنین بهبود سناریوهای ضعیف از طریق برنامه‌ریزی‌های منسجم و اصولی توجه گردد. با توجه به نتایج، از بین ۴ سناریوی قوی و محتمل، سناریوی اول دارای شرایط کاملاً مطلوب و پیش‌برنده، سناریوهای ۲ و ۳ بینابین و ایستا و سناریوی ۴ نیز دارای وضعیت بحرانی است.

سناریوی شماره ۱	سناریوی شماره ۲	سناریوی شماره ۳	سناریوی شماره ۴
A: کاستن از قدرت و اختیار تصدی‌گری دولت در اقتصاد	A: ادامه روند موجود مداخله در امور اقتصادی	A: افزایش مداخله دولت در چرخه اقتصادی	A: افزایش مداخله دولت در چرخه اقتصادی
B: بهبود نظام سیاسی و برپایی دموکراسی مردم‌مبنا	B: ادامه روند موجود	B: نظام سیاسی بسته و تک‌حزبی	B: نظام سیاسی بسته و تک‌حزبی
C: گذار از اقتصاد با برنامه‌ریزی متمرکز به اقتصاد بازار	C: ادامه وضعیت موجود نظام برنامه‌ریزی متمرکز	C: حرکت برنامه‌ها به سمت مرکزیت دولت و وابستگی اقتصاد کشور و سازمان‌های مطبوع به بدنه آن	C: حرکت برنامه‌ها به سمت مرکزیت دولت و وابستگی اقتصاد کشور و سازمان‌های مطبوع به بدنه آن
D: رونق روزافزون کسب و کارها و ورود آن‌ها به عرصه رقابت جهانی	D: ادامه روند موجود	D: ایجاد موانع و محدودیت زیاد بر سر راه جهانی‌سازی کسب و کارها	D: ایجاد موانع و محدودیت زیاد بر سر راه جهانی‌سازی کسب و کارها
E: بهبود کیفیت دستگاه‌های اداری	E: ادامه روند موجود	E: وخیم شدن وضعیت دستگاه‌های اجرایی	E: وخیم شدن وضعیت دستگاه‌های اجرایی
F: حمایت گسترده دولت از کسب‌وکارها	F: کاهش حمایت دولت از کسب‌وکارها	F: کاهش حمایت دولت از کسب‌وکارها	F: کاهش حمایت دولت از کسب‌وکارها
G: کاهش نرخ تورم و بهبود قیمت‌ها	G: ادامه وضعیت نچندان مطلوب کنونی	G: افزایش شدید نرخ تورم	G: افزایش شدید نرخ تورم
H: بهبود عملکرد اقتصادی و افزایش پس‌انداز و سرمایه‌گذاری	H: ادامه روند موجود	H: تشدید بی‌ثباتی اقتصادی و کاهش تولید ناخالص داخلی	H: تشدید بی‌ثباتی اقتصادی و کاهش تولید ناخالص داخلی
I: اصلاح و تعدیل نظام قدرت، و تصمیم‌گیری به نفع تمام ذی‌نفعان	I: ادامه روند موجود	I: قدرت سیاسی متمرکز از بالا به پایین	I: قدرت سیاسی متمرکز از بالا به پایین
J: بهبود قوانین و مقررات کسب و کار	J: بهبود نسبی در روند موجود	J: عدم بهبود قوانین و مقررات کسب و کار	J: عدم بهبود قوانین و مقررات کسب و کار

شکل ۲. تابلوی سناریوهای با سازگاری بالا در کسب‌وکار سرزمینی در ایران

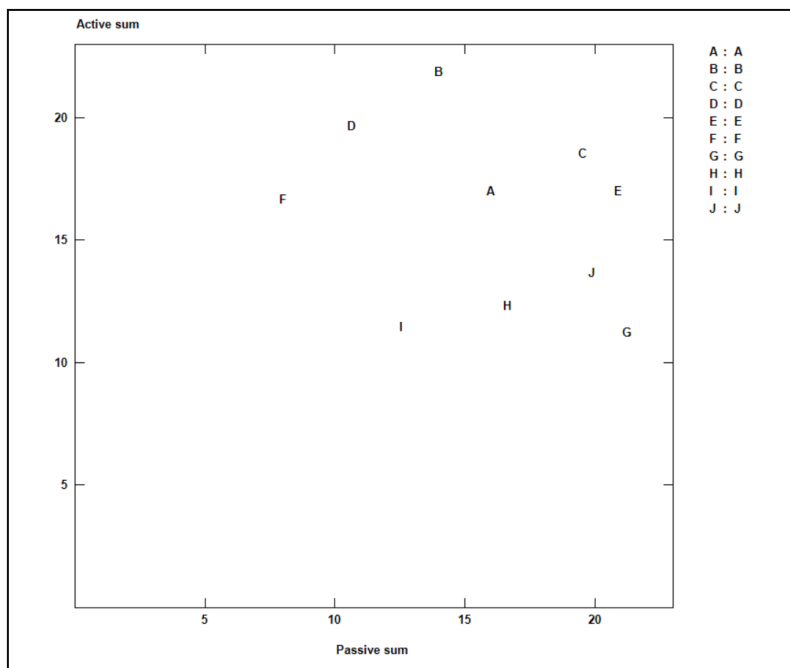
در ادامه به بررسی آمار فراوانی هر کدام از عوامل استفاده شده در سناریوها و وضعیت‌های آن‌ها پرداخته شد. اهمیت این مسئله از آنجاست که نشان می‌دهد در هر کدام از عوامل مورد بررسی از نظر متخصصان، کدام وضعیت احتمالی پیش‌رو بیش‌تر مورد توجه بوده و دارای فراوانی بیش‌تری است. با توجه به نتایج شکل ۵، در اکثر عوامل، برتری با حالت بینابین و ایستا است. به‌طوری‌که به جز در دو عامل کیفیت دستگاه‌های اجرایی (E) و حمایت و مشوق‌های دولت (F) که به ترتیب متغیر وخیم شدن وضعیت دستگاه‌های اجرایی و کاهش حمایت دولت از کسب‌وکارها بیش‌ترین فراوانی را داشتند، در سایر عوامل حالت بینابین و ایستا برتری دارد. به صورت کلی نیز در بین همه وضعیت‌های احتمالی، متغیر F3 (کاهش حمایت دولت از کسب‌وکارها) دارای بیش‌ترین مقدار فراوانی است.

شکل ۳. نمودار آمار فراوانی عوامل استفاده شده در سناریوها و وضعیت‌های آن‌ها

هدف سیستم شبکه‌ای بررسی و نشان دادن جایگاه مؤلفه‌های پژوهش و نقش آن‌ها در تحلیل و نحوه اثرگذاری بر سیستم است. براین اساس که نشان دهد مؤلفه‌های پژوهش چقدر کلیدی هستند و می‌توانند سیستم را تحت تأثیر قرار دهند. جایگاه هر کدام از مؤلفه‌ها بر روی نمودار نشان دهنده میزان اهمیت و تأثیرگذاری آن‌ها است؛ به‌طوری‌که هر چقدر مؤلفه‌ها به قسمت بالا و سمت راست نمودار (شمال شرقی آن) نزدیک‌تر باشند، نشان دهنده میزان تأثیرگذاری و تأثیرپذیری بالای آن‌ها بر سایر توصیف‌گرهاست و هر چقدر

نیز به قسمت بالا و سمت چپ آن (شمال غربی) نزدیک‌تر باشند، نشان دهنده تأثیرگذاری بالا و کلیدی‌تر بودن مؤلفه‌هاست؛ به طوری که می‌توانند سیستم را به نحو مؤثری کنترل کنند و استراتژی‌های آینده‌کسب‌وکار سرزمینی کشور ایران باید بر مدار این مؤلفه‌ها صورت بگیرد. با توجه به شکل ۶ عمده عوامل مورد بررسی در قسمت بالا و سمت راست نمودار قرار دارند که نشان می‌دهد از حداکثر تأثیرگذاری و تأثیرپذیری برخوردارند. قرارگیری متغیرها در ربع اول (بالای نمودار و سمت راست) نشان دهنده این است که این مؤلفه‌ها به خوبی انتخاب شده‌اند و می‌توانند تحت عنوان مؤلفه‌های کلیدی قلمداد شوند که آینده کسب‌وکار سرزمینی متکی به آن‌ها است و برنامه‌ریزی‌ها باید حول محور این عوامل صورت بگیرد.

شکل ۴. سیستم شبکه‌ای نقشه‌عوامل کلیدیدر کسب‌وکار سرزمینی ایران

تحلیل سناریوهای پژوهش

سناریو اول: بهشت اقتصادی (رونق کسب‌وکار در ایران)

در جهان سرمایه‌داری امروز، یکی از عوامل اساسی که نقش مهمی در زندگی بشر دارد (یا بهتر است گفته شود اساسی‌ترین عامل)، اقتصاد و برنامه‌های اقتصادی است که مستقیماً در لحظه لحظه زندگی ما اثرگذاری آن هویداست. اقتصاد و به دنبال آن نوع برنامه‌های اقتصادی بسته به شدت وابستگی یا گسستگی از دولت‌ها، انواع مختلفی با انواع اثرگذاری بر شرایط جامعه دارد. قرن بیست‌ویکم با سطح توسعه و گستردگی سرمایه‌گذاری در آن، ثابت کرده است که کشورها برای حرکت به سمت بهبود اقتصادی نیازمند اقتصادی اقتصاد محور (اقتصادی که دولت‌ها و قوانین سیاسی آن را محدود نکنند، تخصص، تعهد و امکان رقابت در آن در اولویت باشد و بخش خصوصی و مردم بدون ریسک از دست دادن سرمایه خود و بدون محدودیت، امکان حضور در چنین اقتصادی و کسب سود از آن را داشته باشند) است. با توجه به سناریوی بهشت اقتصادی، این امکان فراهم است، به طوری که از قدرت تصدی‌گری و مداخله دولت در امور اقتصادی کاسته شده و در یک نظام سیاسی همه‌شمول، قوانین با توجه به نیاز جامعه و برای دستیابی به یک اقتصاد پایدار، متخصص محور با ظرفیت‌های عظیم رقابت‌محوری و با تسهیل امکان حضور بخش خصوصی تدوین شده‌اند. در این اقتصاد، آرامش و ثبات اقتصادی امکان حضور کسب‌وکارهای مختلف با انواع سرمایه و ایده را فراهم می‌آورد و با توجه به مزیت رقابتی با دسترسی بازی که وجود دارد، خلاقیت، نوآوری فرصت دیده شدن می‌یابد و می‌تواند زمینه کسب سود و بهبود کسب‌وکار و رونق آن‌ها را فراهم بیاورد. در چنین فضای رقابتی متعامل با اهمیت اقتصاد بازار، رقابت سالم کسب‌وکارها، امکان ارتباط مناسب داخلی (در چنین اقتصادی انحصارگرایی تولید جایی ندارد، هر کسب‌وکاری دارای یک کل منسجم است که بخش‌های آن با توجه به تخصص و تعهد

پژوهش‌های جغرافیای اقتصادی، دوره ۶، شماره ۲۰، ۱-۲۳، تابستان ۱۴۰۴.

برنامه‌ریزی شده است و در ارتباط با سایر کسب‌وکارها یک مجموعه به هم پیوسته را تشکیل داده‌اند که با توجه به مزیت رقابتی سالم، صرفه‌های به مقیاس و ناشی از تجمع را به خوبی در نظر گرفته‌اند و خروجی آن کمترین مقدار هزینه برای تولید کننده و قیمت برای مصرف کننده است) و خارجی (رشد دنیای صنعت و اقتصاد ایجاد ارتباط اقتصادی و وابستگی متقابل را به یک ضرورت مهم در چرخه اقتصادی و کسب‌وکار تبدیل کرده است. این اتفاق دارای مزیت‌های بی‌شماری همچون بهبود کیفیت کالا، قیمت و دسترسی به مواد اولیه با کیفیت، خطوط تولید به‌روز و غیره است که نتیجه آن رونق کسب‌وکار خواهد بود) را فراهم می‌آورد. نتیجه همه این عوامل، بهبود چرخه اقتصادی کشور، افزایش پایه اقتصادی و رونق بازار ارز و خارج شدن آن از تلاطم و نوسان و افزایش ارزش پول ملی است که باعث ایجاد فضای کسب‌وکار سرزمینی منسجم می‌شود که رونق آن وابسته به تک‌تک عوامل اثرگذار اشاره شده در یک کل به هم پیوسته است. در این دیدگاه تمام مناطق کشور با یک دید و به صورت برابر و یکپارچه با توجه به ظرفیت‌هایی که دارند، دیده می‌شود. با توجه به این توضیحات، سناریوی ۱ با توجه به اینکه تمام حالت‌های آن مطلوب بوده، ایده‌آل‌ترین سناریوی پیش‌روی کشور برای ایجاد یک فضای کسب‌وکار سرزمینی منسجم و رونق اقتصادی است. در این سناریو کسب‌وکار سرزمینی در یک هماهنگی و یکپارچگی کامل بین عوامل مختلف سیاسی، اجرایی، قانونی و اقتصادی به رونق بالایی می‌رسد و بالاترین سطح توسعه اقتصادی، اجتماعی، مدیریتی و به صورت کلی، بالاترین سطح رونق اقتصادی زیر سایه به کارگیری این سناریو در کشور شکل می‌گیرد. در چنین شرایطی مزیت رقابتی و فرصت رقابت و امکان سهم‌خواهی و سهم‌پذیری برای همه گروه‌ها و ذینفعان فراهم است و این امکان نه تنها در مرزهای کشور، بلکه از طریق ارتباطات منطقه‌ای و بین‌المللی زمینه رشد و شکوفایی اقتصادی کشور و امکان دستیابی به تمام ظرفیت‌های آن از طریق گسترش خارج از مرزهای کسب‌وکار را نیز فراهم می‌آورد. این اتفاق در نوبه خود، نقش مهمی در ارتباطات اقتصادی و اجتماعی- فرهنگی خواهد داشت و از طریق آن می‌توان رقابت و رونق روزافزون را به چرخه اقتصادی کشور بازگرداند تا از این طریق ظرفیت‌های بی‌شمار اقتصادی کشور دیده شود، امکان حضور بخش خصوصی و ارتباطات اقتصادی بین‌المللی فراهم شود و از این مجرا، کسب‌وکار در کشور در یک هماهنگی و انسجام درونی رشد یابد که نقش مهمی در اقتصاد کشور و مردم خواهد داشت. در جدول ۶ میزان سازگاری هر کدام از وضعیت‌های احتمالی مربوط به این سناریو ذکر شده است. ارزش سازگاری بالا نشان دهنده اهمیت هر کدام از فرض‌ها در آن سناریو و همچنین وضعیت آتی کسب‌وکار سرزمینی در کشور است.

جدول ۶. میزان سازگاری وضعیت‌های احتمالی سناریوی اول

ارزش سازگاری	فرض	عوامل کلیدی
۴۲	کاستن از قدرت و اختیار تصدی‌گری دولت در اقتصاد	تصدی‌گری دولت در اقتصاد
۴۱	گذار از اقتصاد با برنامه‌ریزی متمرکز به اقتصاد بازار	تقابل اقتصاد متمرکز و اقتصاد بازار
۴۱	کاهش نرخ تورم و بهبود قیمت‌ها	نرخ تورم
۳۷	حمایت گسترده دولت از کسب‌وکارها	حمایت از کسب‌وکارها
۳۱	بهبود کیفیت دستگاه‌های اجرایی	کیفیت دستگاه‌های اجرایی
۲۸	بهبود عملکرد اقتصادی و افزایش پس‌انداز و سرمایه‌گذاری	بهبود عملکرد اقتصادی
۲۷	بهبود نظام سیاسی و برپایی دموکراسی مردم‌منا	بهبود نوع نظام سیاسی
۲۲	اصلاح و تعدیل قدرت و تصمیم‌گیری به نفع تمام ذی‌نفعان	اصلاح قدرت تصمیم‌گیری به نفع ذی‌نفعان
۲۰	رونق روزافزون کسب‌وکارها و ورود به عرصه رقابت جهانی	ورود کسب‌وکارها به عرصه رقابت جهانی
۴	بهبود قوانین و مقررات کسب‌وکار	قوانین و مقررات

سناریو دوم: آشوب اقتصادی

با توجه به این سناریو کسب‌وکار سرزمینی در کشور ما بیش‌تر از هرچیزی به مجموعه اقدامات دولت و همچنین قوانین و مقررات موجود وابسته است. با توجه به این سناریو، اقتصاد کشور ما، اقتصاد بسته با قدرت اختیار بالای دولت و سهم‌خواهی زیاد آن است. به

همین خاطر، بخش خصوصی کمتر در این چرخه امکان و اجازه فعالیت دارد، یا فعالیت با این حجم ریسک را نمی‌پذیرد و به همین دلیل، در چنین اقتصادی مرکزیت با دولت است و اقدامات این قوه تعیین کننده خواهد بود. در چنین نظام‌های بسته و سیاست مبنایی، قدرت سیاسی در اقتصاد و حرکت و انتخاب‌های آن تأثیرگذار است، قدرت سیاسی بسته و تک حزبی که با نگاهی از بالا به پایین اداره می‌شود، قوانین سخت‌گیرانه و موافق بدنه خود بر اقتصاد حاکم می‌کند. در چنین شرایطی، دولت همه ارکان اجرایی را در دست می‌گیرد و به تدریج زمینه دولتی شدن، متمرکز شدن، انحصار در تولید و قیمت‌های دولتی و از بین رفتن فرصت رقابت را فراهم می‌آورد. در چنین وضعیتی امکان رقابت و آزادی عمل اقتصادی از بین می‌رود و اجازه داد و ستد و ارتباطات اقتصادی با نظام اقتصاد بین‌المللی و سهمین شدن در اقتصاد بازار محدود می‌شود و یک فضای اقتصادی بسته، محصور، انحصاری با قدرت تام دولتی ایجاد می‌شود که بخش خصوصی نه توان و نه ریسک حضور در آن را پیدا نمی‌کند. در چنین شرایطی، کسب‌وکارهای کوچک زیر بار دنده‌های این اسب سرکش اقتصادی دولت‌محور، خرد می‌شوند، شهروندان به تکرار انتخاب کالاهای با کیفیت پایین و قیمت انحصاری و بالا عادت می‌کنند و هیچ زمینه بهبود و امکان رشد و ترقی کسب‌وکارها و ایجاد فضای سرزمینی متعادل و متعامل وجود نخواهد داشت. گول‌های صنعتی و عموماً دولتی در شهرهای بزرگ متمرکز می‌شوند، ظرفیت‌های اقتصادی سایر مناطق دیده نمی‌شوند و در این نظام اقتصادی و کسب‌وکار متمرکز سایر مناطق به عنوان تأمین کننده مواد اولیه و نیروی کار این شهرها و صنایع و کسب‌وکارهای آن‌ها خواهند بود. منابع و محیط‌زیست آن‌ها به خطر می‌افتد. در کنار آسیب‌های محیط‌زیستی، ساختار جمعیت و سازمان فضایی آن دچار تحولات آسیب‌زننده می‌شود؛ به طوری که در پشت مهاجرت‌های بی‌شمار، بسیاری از مناطق با کمبود جمعیت و خالی شدن از سکنه و بسیاری از مناطق نیز در پی ازدحام جمعیت، با آسیب‌های متعدد اجتماعی و اقتصادی مواجه می‌شوند. از دیگر آسیب‌های این سناریو، به حاشیه رفتن کسب‌وکارهای متوسط و کوچک است.

نتیجه‌گیری

اقتصاد و به تبع آن کسب‌وکار، رکن لاینفک زندگی امروزی است که با توجه به نیاز بشر و تأثیرگذاری که در جنبه‌های مختلف زندگی او می‌گذارد، نیازمند توجه و برنامه‌ریزی بیش‌تر است. در کشور ما و به‌خصوص در دهه اخیر اهمیت این موضوع و نیازمندی به آن با توجه به نیاز سرزمینی و متناسب با ظرفیت‌های مناطق مختلف کشور مورد توجه بوده، مسئله‌ای که می‌تواند نقش مهمی در توسعه منطقه‌ای و ارتقای رقابت‌پذیری منطقه‌ای داشته باشد و در نهایت به ایجاد یک فضای سرزمینی متعادل و متعامل با توجه به توزیع ظرفیت‌های اقتصادی و با تأکید بر برنامه‌ریزی و مدیریت اصولی منجر گردد. با وجود اینکه این مسئله دغدغه برنامه‌ریزان و سیاست‌گذاران بسیاری است، ولی تا به امروز نوع نگاه عموماً متمرکز و قطبی بوده و پهنه سرزمینی کشور از رونق و توزیع کسب‌وکار به صورت یکپارچه و متعادل و با توجه به ظرفیت‌هایی که دارد، محروم بوده است. نتایج پژوهش حاضر نشان داد که عوامل مداخله دولت در امور اقتصادی، ماهیت نظام سیاسی، اقتصاد متمرکز دولتی، جهانی‌سازی کسب‌وکار، کیفیت دستگاه‌های اجرایی، حمایت و مشوق‌های دولتی، نرخ تورم، ثبات اقتصاد کلان، انحصارگرایی قدرت سیاسی و قوانین و مقررات، به عنوان عوامل کلیدی اثرگذار بر کسب‌وکار سرزمینی، نقش مهمی در رخداد وضعیت امروز و همچنین آینده کسب‌وکار سرزمینی در کشور دارند.

مسئله قابل تأمل، نقش غالب عوامل سیاسی- قانونی و مدیریتی- برنامه‌ریزی در وضعیت امروز و آینده کسب‌وکار سرزمینی کشور است. مسئله‌ای که نشان می‌دهد ضعف مدیریت کلان اقتصادی، برنامه‌ریزی با نگاه از بالا به پایین، نوع نگاه قطبی و تمرکزگرا و ضعف قوانین و مقررات و اقتصاد دولتی و انحصارگرا نقش مهمی در کسب‌وکار سرزمینی در کشور دارند. به طوری که بعد از چند دهه، مدیریت و برنامه‌ریزی همچنان با نوع نگاه و سیاست‌های تکراری و سنتی و واپس‌گرای متمرکز اداره می‌شود و قدرت سیاسی و لابی‌های موجود و به دنبال آن منفعت‌خواهی برای بسیاری از مناطق کشور و کم توجهی به سایر مناطق و ظرفیت‌ها، مانع یکپارچگی کسب‌وکار و توزیع متوازن آن با توجه به ظرفیت‌های سرزمینی و ظرفیت رقابتی و نگاه همه‌شمول شده است. در حالی که برنامه‌ریزی سرزمینی و اجرای درست آن می‌تواند نقش اساسی در سایر ابعاد اقتصادی و اجتماعی داشته و باعث تسهیل روابط سکونتگاهی و تمرکززدایی از جمعیت و

پژوهش‌های جغرافیای اقتصادی، دوره ۶، شماره ۲۰، ۱-۲۳، تابستان ۱۴۰۴.

فعالیت (به عنوان دو مسئله حیاتی که بعد از چهار دهه هنوز دغدغه اصلی برنامه‌ریزان و سیاست‌گذاران است) از مناطق خاص، رونق سرزمینی کسب‌وکار و برخورداری تمام مناطق کشور از مواهب آن شود. نتایج به دست آمده نشان داد وضعیت نه چندان مطلوب امروز بر کسب‌وکار سرزمینی در ایران حاکم است. با توجه به نتایج، از بین چهار سناریوی قوی و محتمل، سناریوی اول دارای شرایط کاملاً مطلوب و به‌عنوان بهترین و سازگارترین سناریوی پیش روی کسب‌وکار سرزمینی در کشور قلمداد می‌شود؛ به طوری که تمام حالت‌های آن مطلوب است. برنامه‌ریزی در راستای به کارگیری این سناریو می‌تواند نقش مهمی در بهبود کسب‌وکار سرزمینی در کشور و رونق هرچه بیشتر آن داشته باشد. سناریوی دو و سه نیز دارای شرایط بینابین و در آستانه بحران هستند. مسئله‌ای که در صورت عدم توجه و برنامه‌ریزی می‌تواند تشدید شود و بر وضعیت نه چندان مطلوب امروز بیفزاید و با تشدید مشکلات به سمت بحران سوق پیدا کند.

حامی مالی

این اثر حامی مالی نداشته است.

سه‌م نویسنده‌گان در پژوهش

نویسنده‌گان در تمام مراحل و بخش‌های انجام پژوهش سهم برابر داشتند.

تضاد منافع

نویسنده‌گان اعلام می‌دارند که هیچ تضاد منافی در رابطه با نویسنده‌گی و یا انتشار این مقاله ندارند.

تقدیر و تشکر

نویسنده‌گان از همه کسانی که در انجام این پژوهش به ما یاری رساندند، به ویژه کسانی که کار ارزیابی کیفیت مقالات را انجام دادند، تشکر و قدردانی می‌نمایند.

منابع

- اکبری آرباطان، گلثوم؛ عباسی، رسول؛ و طلالاری، محمد. (۱۴۰۱). شناسایی پیشایندهای تاب‌آوری روبه جلوی کسب‌وکارهای گردشگری در شرایط تحریم اقتصادی. فصلنامه گردشگری و توسعه، ۱۱(۱)، ۲۷۶-۲۵۹.
- ایزدفر، الهام؛ ساسان‌پور، فرزانه؛ تولایی، سیمین؛ و سلیمانی، محمد. (۱۳۹۹). بازآفرینی پایدار شهری بر پایه سناریونگاری (موردشناسی: منطقه ۱۴ شهرداری اصفهان). جغرافیا و آمایش شهری- منطقه‌ای، ۱۰(۳۴)، ۶۸-۴۵.
- ایمانی، بهرام. (۱۳۹۹). آینده‌پژوهی توسعه متوازن منطقه‌ای بر مبنای برنامه‌ریزی سناریو مینا (مطالعه موردی: استان اردبیل)، جغرافیا و توسعه، ۱۸(۵۸)، ۱۷-۴۴.
- بارانی، محمد؛ قنبری، علی؛ و حسن‌زاده، عبدالله. (۱۳۹۸). نقش اقدامات پلیس در پیشگیری از جرایم کلاهبرداری در حوزه کسب‌وکار (مورد مطالعه: استان مازندران). فصلنامه پژوهش‌های دانش انتظامی، ۲۱(۳)، ۱۷۷-۱۴۵.
- پاداش، حمید؛ یدالهی فارسی، جهانگیر؛ و فیضی، فرهاد. (۱۴۰۱). تحلیل مضمون‌ساز و کار محور ادبیات وجه مخرب کارآفرینی. توسعه و کارآفرینی، ۱۵(۲)، ۲۴۱-۲۲۳.
- پورجمشیدی، حدیث؛ نادری، نادر؛ و رضایی، بیژن. (۱۴۰۲). شناسایی و اولویت‌بندی الزامات کوچینگ کسب‌وکار. پژوهش‌های مدیریت منابع سازمانی، ۱۳(۱)، ۳۵-۲۱.
- تواضعی‌فر، اسما؛ شیپکی تاش، مهیم؛ و کشاورز، سهیلا. (۱۳۹۸). شناسایی پیشران‌های مؤثر بر کارآفرینی دیجیتال در کسب‌وکارهای کوچک و متوسط با رویکرد فراترکیب. سیاست‌نامه علم و فناوری، ۹(۳)، ۷۲-۶۱.
- جعفریان، بابک؛ سرور، رحیم؛ و برنا، رضا. (۱۳۹۸). شناسایی عوامل مؤثر بر وضعیت آینده آمایش سرزمین استان تهران با رویکرد آینده‌پژوهی، فصلنامه جغرافیایی سرزمین، ۱۶(۶۱)، ۳۶-۱۷.
- حاتمی‌نژاد، حسین؛ پوراحمد، احمد؛ و نصرتی هشی، مرتضی. (۱۳۹۸). آینده‌پژوهی در بافت فرسوده شهری (مطالعه موردی: ناحیه یک، منطقه ۹ شهر تهران). فصلنامه اطلاعات جغرافیایی (سپهر)، ۲۸(۱۰۹)، ۵۵-۳۷.

حاج‌آقا معمار، حامد؛ رحیم‌نیا، فریبرز؛ و خوراکیان، علیرضا. (۱۳۹۲). سناریونگاری شبکه جهانی کسب‌وکار. مطالعات مدیریت راهبردی، ۴(۱۶)، ۸۷-۶۱.

حسینی کهنوج، سیدرضا؛ سجاسی قیداری، حمدالله؛ عنابستانی، علی‌اکبر؛ و شهدادی، علی. (۱۴۰۰). شناسایی چالش‌های پیش‌روی توسعه اکوسیستم کسب و کارهای کارآفرینانه گردشگری روستایی (مورد مطالعه: بخش ساردوئیه در شهرستان جیرفت). پژوهش‌های روستایی، ۱۲(۴)، ۷۰۰-۷۱۵.

حسینی، علی؛ احمدی، سیدعباس، میره‌ای، محمد؛ و مجیدی، راضیه سادات. (۱۴۰۲). شناسایی پیشران‌های کلیدی در توسعه اقتصادی منطقه‌ای سواحل اقیانوسی ایران. فصلنامه علمی برنامه‌ریزی منطقه‌ای، ۱۳(۵۱)، ۳۶-۱۹.

حسینی، علی؛ زارعی، بهادر؛ احمدی، سیدعباس؛ و رستمی، رسول. (۱۴۰۰). تبیین توسعه منطقه‌ای با تأکید بر اشتغال در حوزه اقتصاد دریا (مورد مطالعه: استان بوشهر). آمایش جغرافیایی فضا، ۱۱(۳۹)، ۱۵۲-۱۲۹.

حسینی، علی؛ کهکی، فاطمه‌سادات؛ و احدی، زهرا. (۱۴۰۰). تبیین اهمیت کیفیت مکان در بازآفرینی شهری با رویکرد آینده‌پژوهی، مورد مطالعه منطقه ۱۰ شهر تهران. پژوهش‌های جغرافیای برنامه‌ریزی شهری، ۹(۴)، ۹۸۰-۹۵۷.

حیدری، اصغر؛ حاتمی‌نژاد، حسین؛ زنگنه شهرکی، سعید؛ پوراحمد، احمد؛ و حسینی، علی. (۱۴۰۳). آینده‌نگاری و شناسایی سناریوهای بازآفرینی بافت‌های ناکارآمد شهری (مورد مطالعه: بافت تاریخی شهر کرمان). مطالعات ساختار و کارکرد شهری، ۱۱(۳۹)، ۶۰-۲۹.

خالقی، عقیل؛ و مجنونی توتاخانه، علی. (۱۴۰۰). آینده‌پژوهی برنامه‌ریزی توسعه روستایی (مطالعه موردی: شهرستان ورزقان). فصلنامه برنامه‌ریزی منطقه‌ای، ۱۱(۴۲)، ۱۵۳-۱۳۷.

رکن‌الدین افتخاری، عبدالرضا؛ درویشی، هدایت؛ رحمانی، بیژن؛ و صرافی، مظفر. (۱۳۹۸). تحلیل عوامل مؤثر در طراحی سناریوهای توسعه‌ی فضایی مبتنی بر مناطق روستایی (مورد مطالعه: منطقه‌ی سه آمایش سرزمین). برنامه‌ریزی و آمایش فضا، ۲۳(۳)، ۱۴۶-۱۲۵.

ساسان‌پور، فرزانه؛ حاتمی، افشار و بابایی، شایان. (۱۳۹۶). آینده‌پژوهی حباب شهرنشینی در کلانشهر تهران. تحقیقات کاربردی علوم جغرافیایی، ۱۷(۴۷)، ۱۷۱-۱۸۹.

شفافی، محمداطها؛ کولوبندی، عبدالله؛ و کرامتی، محمدعلی. (۱۴۰۲). تأثیر مدیریت دانش در عملکرد سازمانی با توجه به متغیر میانجی مدیریت فرآیندهای کسب‌وکار. فصلنامه ارزش آفرینی در مدیریت کسب‌وکار، ۳(۴)، ۱۹-۱.

شکور، علی؛ و شجاعی‌فرد، علی. (۱۴۰۱). مطالعه و بررسی فرایند سرمایه‌گذاری و ایجاد کسب‌وکار توسط کارآفرینان در روستاهای کشور. برنامه‌ریزی منطقه‌ای، ۱۲(۴۶)، ۳۶۳-۳۴۸.

صادقی، محسن؛ حافظ رضازاده، معصومه؛ و کریمیان بستانی، مریم. (۱۴۰۱). آینده‌پژوهی توسعه گردشگری شهری (مطالعه موردی: شهر اردبیل). فصلنامه مطالعات جغرافیایی مناطق کوهستانی، ۳(۲)، ۱۹۰-۱۶۷.

علی‌بخشی، آمنه؛ پورمحمدی، محمدرضا؛ و قربانی، رسول. (۱۴۰۲). سناریونگاری نوآوری منطقه‌ای در کلانشهر تبریز با رویکرد آینده‌پژوهی. فصلنامه جغرافیا، ۲۱(۷۸)، ۳۶-۱۹.

عنابستانی، علی‌اکبر؛ بهادری‌امجز، فرخ‌لقا؛ و توکلی‌نیا، جمیله. (۱۴۰۲). تبیین سناریوهای اثرگذاری رهیافت رشد هوشمند بر پایداری سکونتگاه‌های روستایی (مطالعه موردی: شهرستان جیرفت). جغرافیا و توسعه، ۲۱(۷۱)، ۶۵-۳۳.

فرزین، محمدرضا؛ حسن‌پور، محمود؛ عرب‌مازار، علی؛ و محمودزاده، سید مجتبی. (۱۳۹۸). تحلیلی نهادی بر هزینه مبادله بازار و کسب‌وکارهای کوچک و متوسط گردشگری ایران. برنامه‌ریزی و توسعه گردشگری، ۸(۲۹)، ۴۰-۲۱.

فلاح، محمدرضا. (۱۳۹۷). شناسایی پیشران‌های مؤثر در توسعه کسب‌وکارهای بسیار کوچک (میکرو) در بخش مشاغل خانگی روستایی. تحقیقات بازاریابی نوین، ۸(۳)، ۱۴۰-۱۱۹.

قربانی، رسول؛ و علی‌بخشی، آمنه. (۱۴۰۲). واکاوی عوامل مؤثر بر رقابت‌پذیری منطقه‌ای با رویکرد آینده‌پژوهی (مورد پژوهی: استان آذربایجان شرقی). جغرافیا و توسعه ناحیه‌ای، ۲۱(۱)، ۲۱۰-۱۷۳.

قریشی‌نیا، رضا. (۱۳۹۹). ماهیت کسب‌وکار در برنامه چهار و پنجم توسعه. پژوهش‌های حقوقی قانون، ۳(۱۱)، ۱۰۳-۸۵.

کشانی همدانی، مینا؛ دارویی، پرستو؛ حسینی‌کیا، محمد امین؛ و ژبانیپور، مهدی. (۱۴۰۱). معرفی مدل مطابق‌سازی کسب‌وکار و جامعه (CBM) برای تصمیم‌گیری اشتغال‌زایی در جوامع محلی (مورد مطالعه: روستای کهرویه در شهرستان شهرضا). اقتصاد شهری، ۷(۲)، ۱۰۰-۸۳.

کلابی، امیرمحمد؛ یدالهی فارسی، جهانگیر؛ و عزیزی، مریم. (۱۴۰۰). شناسایی و اولویت‌بندی عوامل کلیدی موفقیت مدل کسب‌وکار. پژوهش‌های مدیریت عمومی، ۱۴(۵۴)، ۸۴-۶۱.

محمدکاظمی، رضا؛ زعفریان، رضا؛ خدایاری، عباس؛ و جوادنی‌نیا، سید مه‌رمان. (۱۳۹۳). شناسایی فرصت‌های کسب‌وکار (کارآفرینانه) در صنعت ورزش با رویکرد فناوری اطلاعات. توسعه و کارآفرینی، ۷(۱)، ۱۱۲-۹۵.

- پژوهش‌های جغرافیای اقتصادی، دوره ۶، شماره ۲۰، ۱-۲۳، تابستان ۱۴۰۴.
- ممبینی دهکردی، علی؛ و ترکمن، جبار. (۱۳۹۹). مقایسه تحلیلی شبکه کسب‌وکار و اکوسیستم کسب‌وکار. مدیریت منابع انسانی در صنعت نفت و انرژی. ۱۱(۴۴)، ۳-۳۲.
- ممیز، آیت‌اله؛ عباسی، مهدی؛ و قاسمی، سیده عاطفه. (۱۳۹۱). آینده فرصت‌های کارآفرینی در حوزه زمین‌گردی (مطالعه موردی: منطقه جلفا). تحقیقات کاربردی علوم جغرافیایی، ۱۲(۲۶)، ۷-۲۲.
- موسوی، میرنجم؛ جلالیان، اسحاق؛ و کهکی، فاطمه‌سادات. (۱۳۹۶). تدوین سناریوهای عوامل مؤثر بر توسعه گردشگری استان آذربایجان غربی با استفاده از سناریو ویزارد. گردشگری شهری، ۴(۳)، ۴۹-۶۲.
- موسوی، میرنجم؛ قادری، رضا؛ تقیلو، علی اکبر؛ و کهکی، فاطمه‌سادات. (۱۳۹۷). تدوین سناریوهای تحقق‌پذیری آمایش سرزمین (مطالعه موردی: استان خراسان جنوبی). آمایش سرزمین، ۱۰(۱)، ۶۵-۹۱.
- میدری، احمد؛ نصیری اقدم، علی؛ و مرتضوی‌فر، زینب. (۱۳۹۲). ارزیابی موانع انجام دادن کسب‌وکار در استان زنجان. تحقیقات اقتصادی، ۴۸(۳)، ۱۲۹-۱۴۷.
- نظری جشن‌آبادی، جواد؛ رونقی، محمدحسین؛ علیمحمدلو، مسلم؛ و ابراهیمی، ابوالقاسم. (۱۴۰۲). چهارچوب عوامل مؤثر بر بلوغ هوشمندی کسب‌وکار. مطالعات مدیریت کسب‌وکار هوشمند، ۱۲(۴۶)، ۱-۳۹.
- نعیمی، کیومرث؛ و پورمحمدی، محمدرضا. (۱۳۹۵). شناسایی عوامل کلیدی مؤثر بر وضعیت آینده سکونتگاه‌های فرودست شهری سندج با تأکید بر کاربرد آینده‌پژوهی. مطالعات شهری، ۲۰، ۵۳-۶۴.
- یزدانی، احسان؛ هاشمی، سید محمود؛ و نعمی، عبدالله. (۱۴۰۱). ارائه الگوی کیفی توسعه کسب‌وکارهای نوین با رویکرد محله‌محور در کلان‌شهر تهران. فصلنامه جغرافیا و برنامه‌ریزی منطقه‌ای، ۱۲(۴)، ۵۰۷-۵۲۷.
- یزدانی، حمیدرضا؛ سیدامیری، نادر؛ و کاملی، علیرضا. (۱۳۹۵). ارتقاء عملکرد نوآوران کسب‌وکار. پژوهش‌های مدیریت منابع انسانی، ۶(۴)، ۲۱۰-۱۸۹.

- Academy of Sciences Studies Center (2014). An Introduction to Futurology. Pars Zia Isfahan Publishing.
- Amer, M., Daim, T. U., & Jetter, A. (2013). A review of scenario planning. *Futures*, 46, 23-40.
- Bai, W., Kao, P., & Wu, J. (2021). Returnee entrepreneurs and the performance implications of political and business relationships under institutional uncertainty. *Journal of Business Research*, 128, 245-256.
- Barney, J. B., & Clark, D. N. (2007). Resource-Based Theory: Creating and Sustaining Competitive Advantage. Oxford University Press.
- Bell, W. (2003). Goals of Futures Studies. Goals of futures studies (RC07). *Futures Research, Newsletter of the International Sociological Association*, 07(17), 3-5.
- Blanck, M., Ribeiro, J. L. D., & Anzanello, M. J. (2019). A relational exploratory study of business incubation and smart cities-Findings from Europe. *Cities*, 88, 48-58.
- Brettmo, A., & Browne, M. (2020). Business Improvement Districts as important influencers for changing to sustainable urban freight. *Cities*, 97, 102558.
- Campin, S., Barraket, J., & Luke, B. (2013). Micro-business community responsibility in Australia: Approaches, motivations and barriers. *Journal of Business Ethics*, 115(3), 489-513.
- David, R. J., & Han, S. K. (2004). A Systematic Assessment of the Empirical Support for Transaction Cost Economics. *Strategic Management Journal*, 25(1), 39-58.
- Edwards, P., Edwards, S., & Economy, P. (2010). Home-based business for dummies. John Wiley & Sons.
- Ghanbari, H., Soe, R. M., Toiskallio, K., & Mora, L. (2024). How do academic smart city centres operate in complex environments? A business model perspective. *Cities*, 152, 105211.
- Hervert-Escobar, L., & Alexandrov, V. (2017). Iterative projection approach for solving the territorial business sales optimization problem. *Procedia computer science*, 122, 1069-1076.
- Horton, A. (2011). Futures techniques in government policy development: Foresight Horizon Scanning Centre.
- Kraaijenbrink, J., Spender, J. C., & Groen, A. J. (2010). The Resource-Based View: A Review and Assessment of Its Critiques. *Journal of Management*, 36(1), 349-372.
- Li, W., Wang, S., & Deng, X. (2024). The impact of digital finance on business environment: mediating role of industrial structural upgrading and moderating role of digital infrastructure. *Finance Research Letters*, 105775.
- Lounsbury, M., & Crumley, E. T. (2007). New Practice Creation: An Institutional Perspective on Innovation. *Organization Studies*, 28(7), 993-1012.
- Macher, J. T., & Richman, B. D. (2008). Transaction Cost Economics: An Assessment of Empirical Research in the Social Sciences. *Business and Politics*, 10(1), 1-63.
- Malewska, K., Cyfert, S., Chwiłkowska-Kubala, A., Mierzejewska, K., & Szumowski, W. (2024). The missing link between digital transformation and business model innovation in energy SMEs: The role of digital organizational culture. *Energy Policy*, 192, 114254.

- Markovic, S., Koporcic, N., Arslanagic-Kalajdzic, M., Kadic-Maglajlic, S., Bagherzadeh, M., & Islam, N. (2021). [Business-to-business open innovation: COVID-19 lessons for small and medium-sized enterprises from emerging markets](#). *Technological Forecasting and Social Change*, 170, 120883.
- Newbert, S. L. (2007). [Empirical Research on the Resource-Based View of the Firm: An Assessment and Suggestions for Future Research](#). *Strategic Management Journal*, 28(2), 121-146.
- Piskorskaya, S., Kovalev, I., Voroshilova, A., & Borovinsky, D. (2022). [Business Communications in the Transport Sector for Sustainable Territorial Development](#). *Transportation Research Procedia*, 61, 191-195.
- Ratcliffe, J., & Krawczyk, E. (2011). [Imagineering city futures: The use of prospective through scenarios in urban planning](#). *Futures*, 43(7), 642-653.
- Slaughter, R. A. (2014). [The denial of limits and interior aspects of descent](#). *Foresight*, 16(6), 527-549.
- Stephens, S., McLaughlin, C., & McLaughlin, K. (2021). [Small business in a time of crisis: A five stage model of business grief](#). *Journal of Business Venturing Insights*, 16, e00282.
- Suárez-Gómez, J. D., Polanco, J. A., & Escobar-Sierra, M. (2021). [Understanding the role of territorial factors in the large-scale hydropower business sustainability: A systematic literature review](#). *Energy Reports*, 7, 3249-3266.
- Sutton, J. (2007). [Market Structure: Theory and Evidence](#). *Handbook of industrial organization*, 3, 2301-2368.
- Williamson, O. E. (2005). [The Economics of Governance](#). *American Economic Review*, 95(2), 1-18.
- Williamsson, J., & Sandoff, A. (2023). [Holding hands on the platform: exploring the influence of municipal open innovation platforms on sustainable business model innovation](#). *Cities*, 140, 104455.
- Yang, F. F., Yeh, A. G., Wang, X., Yi, H., & Chen, Z. (2023). [State-market dynamics of central business district \(CBD\) development in Chinese cities—An anchor-firm perspective](#). *Cities*, 143, 104622.